

שרשרת הדורות

Sharsheret Hadorot

חקר תולדות המשפחה היהודית

כרך י"ד, מס 2

התבירה הביבליוטית הישראלית

חורף 2000

התוכן

1	בשני
		קופסת פזמונה
2	רוז לרר-בגן
		משפחת קויקס: ספיד-גרוסק-ורדטליב
3	טידי ש. קורקוס
		משפחת שארן מפרנקפורט וקליטתה באנגליה האנגלית
10	הרולד לואין
		בני הקבוצה היהודיים בבראזיל אירוס, ארגנטינה
13	פאול ערמוני
		הזוגיים בריטניה, ספרד
15	יעקב סל טולידנו
		ביקור בבית העלמין שייך באדר, ירושלים
18	ישראל פיקהולץ
		אינדיה: מסע אל המב
19	הרייט קטו
		על סף המודרניזציה: יהדות גרמניה במאה ה-18 וה-19 - פרופ. דבורה ליברלס
21	סיבוב ההרצאה על-ת"י מרתה לוינגטון לב-ציון
		הספרים באימפריה העות'מאנית: מקורות ביבליוגרפיים - ביבליוגרפיה
22	ליאון ב. טראנטו
22	ביקורת ספרים
24	הפרים והשנים
24	Poland JRI
		אילן הוחסין של העם היהודי
25	סוזן קינג
26	הסמינר הלאומי ה-20 בביבליוטית יהודית
		סיכומי מאמרים מתוך כ"ע בשפה הארסופית
26	משלוח מגר
27	מתכבים למשרבה

ישנם מספר דברים המייחדים את חקר הגניאלוגיה היהודית ומבדילים בינה ובין חקר הגניאלוגיה של עמים אחרים. שניים מדברים מיוחדים אלה, הקשורים ביניהם בצורה עקיפה ואולי אף משלימים זה את זה, מוצאים את ביטויים בגיליון זה - ברשימה קצרה ונוגעת ללב, ובידיעת "חדשות" יבשה לכאורה.

הידיעה, שנמסרה לעיתונות, מספרת לנו על איחוד בסיסי הנתונים המכילים אילנות יוחסין יהודיים, הנמצאים בשלושה מקומות, ובכך מתאפשר קשר פשוט ונוח בין הגניאלוגים היהודיים בעולם. הקשר הזה הוא צורך, הנובע מהפיזור ה"טבעי" של היהודים בעולם ובאופן מיוחד מהנתק שקרה במשפחות יהודיות כה רבות בעקבות המלחמה והשוואה. ברשימה הקצרה, המופיעה בתחילת הגיליון, נוגעת רוז לרר-כהן בגורם אחר המייחד את חקר הגניאלוגיה היהודית שאחרי המלחמה: היא משתפת אותנו בהרהוריה על הגישושים בראשית המחקר, ועל הדילמות שמחקר כזה מעמיד לפני החוקר היהודי בדורנו. לשאל את הקרובים או לא? להעז ולפתוח את קופסת פנדורה ולהסתכן בגילוי התוכן שלה? "אילן היוחסין של העם היהודי" הקיים והמתרחב, הוא תשובה חיה לדילמות אלה, ומהווה ראיה לנכונות המסקנה שהמחברת מגיעה אליה.

שני המאמרים המרכזיים עוסקים, כמקובל, בחקר משפחות. האחד מספר על משפחת קורקוס המפוארת, שהתחילה את דרכה בספרד והגיעה למרוקו ולמקומות אחרים בעולם. מחבר המאמר הוא מצאצאי הענף שהתיישב במרוקו. המאמר השני סוקר היבט מיוחד של יהדות בריטניה - היהודים והאצולה הבריטית - דרך קורות משפחת שטרן שהגיעה מגרמניה והתחברה עם האצולה.

שלושה מאמרים עוסקים במקומות - אחד בעיר ויטוריה שבספרד והשניים האחרים בבתי קברות יהודיים: בתי הקברות היהודיים בבואנוס איירס שבארגנטינה ובית הקברות שייך באדר בירושלים. כפי שכל חוקר בגניאלוגיה יודע, הרבה אפשר ללמוד מבתי הקברות, אם יודעים להסתכל, ואם מתמידים בחיפושים. אולי ישמשו שתי רשימות אלה כפתיחה, וגם כותבים אחרים יחלקו איתנו את רשמיהם וידיעותיהם על בתי קברות יהודיים בעולם.

בגיליון הקודם תיאר ברוס רייש את המסע שלו לאזור המוצא של משפחתו בבוקובינה. בגיליונו זה מתפרסמת רשימה נוספת מסוג זה, הפעם לעיירת המוצא של אבות משפחת קסו בבלרוס. אנו מקווים ששתי רשימות אלה יהיו פתיחה נאה לבאות, ונמשיך לקבל מקוראינו מאמרים המתארים את "מסעות השורשים" שלהם.

ואחרון אחרון: פתחנו את המדור "מכתבים למערכת" והמכתב הראשון מתפרסם בגיליון זה. אין צורך להרבות במילים על חשיבות מדור שכזה, שיבטא את הדעות, ההצעות והבקשות של הקוראים, ויוכל להוות בימה לדיון פורה בנושאים שונים. אנו מקווים שיהיה המשך לסוגיית ראשונה זו.

יוני 9802 קלוני

אנא שימו לב: מפאת חוסר מקום, לא התפרסמה בגיליון הקודם הביבליוגרפיה המפורטת למאמר "הספרדים באימפריה העות'מנית" מאת לאון ב. טראנטו. הביבליוגרפיה מתפרסמת בחלק האנגלי של גיליון זה, והערת הסבר קצרה של המחבר מתפרסמת בחלק העברי. עם קוראינו הסליחה.

הוצאת המוסד
לדפוס ובידור
המכון ללימודי יהדות
באוניברסיטת תל אביב
תשנ"ב

קופסת פנדורה

רוז לרר-כהן

בליטא, בחיפוש אחרי פתרון התעלומה. מצאתי את דודתי, מתגוררת בעיירה קטנה, לא רחוק מהבית בו נולד אבי. היא המירה את זהותה לנצרות ב-1926, כנערה צעירה, ושרדה בזמן המלחמה כנזירה, במגור לא רחוק מוילנא. פאולינה (פאיה) נפטרה ב-1992. ב-1994, בביקורי השני בליטא, הלכתי לכבוד את קברה בבית הקברות הנוצרי של העיר שבה היא נולדה.

האם היתה לי הזכות לגלות את הסוד הנסתר? האם היתה לי הזכות לחדור לתוך העבר, בזמן שהוא לא היה מוגן עוד? האם היתה לי הזכות להרגיש צער, אולי כעס, על שתיקתו של אבי? כמו פנדורה, אני לא מסוגלת עכשיו להחזיר את הסוד לקופסה.

זוהי תמציתה של הגניאלוגיה - לחפש ולגלות. אילנות המשפחה הם הקשר והשרשרת של עמנו. חקר התקופה שלאחר השואה הוא בעל חשיבות עצומה לעם היהודי. החיפוש אחרי אלה שניספו הוא בעל משמעות היסטורית ואישית כאחד. ענפי משפחה שנכרתו מהעץ ונעלמו מורכבים לאט לאט מחדש. בני משפחה אבודים מתאחדים שוב. על בסיס זכרונות ועדויות מרכיבים בהדרגה את זכרון ההיסטוריה של ערים ועיירות יהודיות שנמחקו מעל-פני האדמה.

השאלה נשארת עדיין: האם החיפוש לגיטימי? לדעתי, במקרה זה הצורך בגילוי עולה על שאלת הזכות.

ביבליוגרפיה

מילון ספיר, מילון עברי-עברי מרוכז בשיטת ההווה. הד ארצי/איתאב, 1977

רוז לרר כהן, תושבת ירושלים, היא יו"ר הסניף הירושלמי של החברה הגניאלוגית הישראלית, מתאמת פרויקט השמות של ליטא, וחברה באיגוד הגניאלוגים המקצועיים (APG - Asociacion of Profesional Genealogists). היא חוקרת על בסיס מקצועי, ומתמחה בחקר השואה.

"זאוס נתן לפנדורה קופסה, וכאשר הוא פתח אותה שוחררו ממנה כל פגעי בני-האדם, ורק התקווה נשארה בתחתית הקופסה כדי להביא נחמה לאנושות".

לעתים קרובות מספר חוקר הגניאלוגיה על תסכוליו, ולעתים על כעסו כלפי "קרובי משפחה דוממים" המעכבים את חקירתו ולפעמים עוצרים אותה לגמרי. בקרב הרבה משפחות יש סיפורים וחוויות שנשארו בעולים בדממה במשך שנים רבות, ומסביבם הילת מיסתורין. שאלות נשארות ללא תשובה, והחוקר אינו יכול לכפות על בן המשפחה הסרבן לספר את סיפורו. הדממה עוטפת את חוויות השואה, האימים מכדי לחלוק אותם עם בני משפחה, והסיפורים, ואיתם קשרי המשפחה, ניתקים לעד. דממה זו מתעצמת כאשר מתגלים מכתבים ותמונות בין חפצי קרובים שנפטר, ולרוב לא נשאר מי שיוזה את הפנים, את השמות ואת המקומות. החוקרים העומדים מול שאלות-ללא-תשובה אלה, מרגישים שנשלל מהם חלק גדול של תולדות משפחתם.

מילון ספיר מגדיר גניאלוגיה כ"אילן יוחסין, מדע החוקר את מוצאן של משפחות, את תולדותיהן ואת קרבתן". השאלה שאני מבקשת להעלות היא מהי זכותו של החוקר להתעמק ולחפש בהיסטוריה של המשפחה כדי לגלות את העבר הנסתר. ממלכות נשמרו על-ידי קביעת אילנות היחס של המלכים. בתנ"ך אנו מוצאים את רשימות אבותיהם של המלכים. כאשר עוקבים אחרי שורשי המשפחה וייחוס אבות, אפשר לקשור בין משפחות ולבנות שושלות. החוקר עשוי לגלות במשפחתו מדען מפורסם, פילוסוף, אמן או גיבור אמיץ, או מצד שני, הוא יכול לנחול אכזבה.

אבי מעולם לא דיבר על משפחתו. היינו שומעים לפעמים על דודה שמתגוררת בליטא, היחידה שניצלה ממשפחה שנרצחה כולה בשואה. רק אחרי שאבי נפטר הרשיתי. לעצמי לחפש בעבר. בשנת 1990 ביקרתי

משפחת קורקוס: ספרד-מרוקו-ירושלים

סידי ש. קורקוס

שבו הוא מתאר את רשמי ביקורו בפלסטנה ומפגשו עם בכירי היישוב ודמויות סגוניות, "בדרכי פלסטנה היהודית" (A travers la Palestine Juive) ב-1925 ו-"Le Sionisme au Travail", "הציונות בפעולה". הוא גם תרם כספים למוסדות תרבות בפאריס.

הרופא אדמונד קורקוס שהגיע ממרקש לפאריס, פרסם ספרו ב-1949 (Un medecin parmi les autres), שבו הוא מתאר את השקפתו על החיים.

בני המשפחה שהגיעו לאנגליה החל מ-1699 היו סוחרים מצליחים ועשירים: יהודה בן יחיאל קורקוס שנפטר ב-1733 ויהושע בן יוסף קורקוס. גם בהולנד, באמסטרדם ורוטרדם, עשו בני המשפחה חיל במסחר הבינלאומי, החל מ-1666.

במשך הדורות נשארה המשפחה נאמנה לדת היהודית, וכך הגיעו הקורקוסים גם לארץ הקודש. אחד מהם, יצחק קורקוס, תלמודיסט ספרדי שחי במחצית הראשונה של המאה ה-16, היה רב במצרים ובירושלים. אחיו הרב יוסף קורקוס היה מהמלומדים המובילים בתקופתו, בעל ה"פרשנות על משנה תורה", ספר שחיבר על הרמב"ם. עבודה זו פורסמה לראשונה ב-1757 ומאוחר יותר ב-1958 וב-1966 בירושלים.

בני משפחה אחרים הגיעו לטוניס, לאלג'יר ולמרוקו. אלו שהגיעו למרוקו, גם הם לאחר גירוש ספרד, יסדו את הענף המרוקאי של המשפחה והצליחו יותר מכל הענפים האחרים, והשאירו חותם חשוב מאוד בתולדות היהודים בארץ זו. במשך דורות רבים, כ-500 שנה, בהמשכות יוצאת דופן וחסרת תקדים הם היו לחלק בלתי נפרד מההיסטוריה החברתית-כלכלית והפוליטית של המדינה בכלל, ושל הקהילה היהודית בפרט. זהו הענף עליו נמנית משפחתי ועליו אספר במאמר זה.

משפחת קורקוס שמרה על אילן יוחסין החל מגירוש ספרד. המייסד של השושלת היה הרב יהושע קורקוס (נפטר אחרי 1552) שהגיע מספרד לעיר פס ב-1492, והיה עד מהרה אחד ממנהיגי הרוחניים של קהילת "המגורשים". הוא היה המוביל בוויכוח ההילכתי עם "התושבים" בדבר הפרשנות של מנהגי השחיטה וה"נפיחה". ב-1540 וב-1552 הוא היה אחד ממנסחי ה"תקנות של מגורשי קשטיליה", שהיתה להן השפעה גדולה על אירגון חיי הקהילה היהודית בכל מרוקו. הוא היה נשוי למירה אבן-סמבל, בתו של מנהיג ורב ידוע, רבי נחמן אבן-סמבל. בן משפחה אחר, רבי יוסף קורקוס, נולד בפס במחצית השנייה של המאה ה-18 ונקרא למלא תפקיד רב וראש הקהילה היהודית בגיברלטר, ושם הוא פירסם עבודה חשובה בקבלה

הסאגה של משפחת קורקוס התחילה לפני כ-1000 שנה בספרד, והיא נחשבת לאחת המשפחות היהודיות הספרדיות העתיקות ביותר. השמות קורקוס Corcos, וגם השמות הנוספים קרקוסה Carcosa וקרקוס Carcause מופיעים בספרד החל מהמאה העשירית.

על פי המסורת המשפחתית, מוצאה של המשפחה בעיירה Corcos השוכנת במחוז ואלאדוליד Valladolid שבקשטיליה בספרד. העיירה קיימת עד היום, אבל בביקור שערכנו במקום לא נמצא זכר לבוכחות היהודית בעבר הרחוק. ידוע על ענף של המשפחה שהיה במאה ה-13 וה-14 בקטלוניה Catalonia שנקרא שם קרקוסה. חוקרים אחדים משערים שמקור השם הזה והמשפחה בעיר קרקסון Carcassonne שבדרום צרפת.

במאה ה-14 חיו בני משפחת קורקוס בבריוויאסקה (Briviesca), בטורקמדה (Torquemada) ובערים שונות בחבל ארגון, שם גם קיימת עיירה בשם קרקוסה.

בן המשפחה הראשון שפעילותו ידועה היה אברהם קורקוס, שחי בקשטיליה במחצית השנייה של המאה ה-13. הוא קנה לו שם של מלומד דגול. אחד מבניו, שלמה קורקוס שחי באווילה Avila כתב פירוש לעבודה באסטרונומיה בשם "יסוד עולם" ב-1332. הוא היה תלמידו של רבי יהודה בן אשר.

עם גירוש ספרד ב-1492 נפוצה המשפחה למדינות רבות כמו פורטוגל (יהודה בן אברהם קורקוס), איטליה (דוד קורקוס מייסד השושלת האיטלקית ב-1492), בעיקר רומא, שם הם היו ראשי הקהילה במשך דורות רבים, וגם שימשו כדיינים וכרבנים ראשיים. אחד הבולטים היה סלומון קורקוס, שנתמנה לדיין ב-1620 ושמו יצא מעבר לגבולות איטליה כמלומד גדול, שופט מעולה ורב משכמו ומעלה. אחד מצאצאיו, מנוח חזקיה חיים קורקוס, היה גם הוא רב ידוע שנתמנה לתפקיד ב-1702. דמויות מעניינות מהענף האיטלקי הן פליקס קורקוס, שהיה סופר איטלקי, וכן ויקטור מטאו קורקוס, שהיה צייר ידוע בליוורנו. הוא התגורר ופעל בפאריס בשנים 1880-1886, ציוריו הוצגו במוזיאון לאומנות מודרנית ברומא. בני משפחת קורקוס מתגוררים עדיין באיטליה. אחדים מבני ענף זה עלו ארצה.

בצרפת התפרסם פרננד קורקוס (1875 - 1956) כמשפטן ממוצא מרוקאי, ציוני נלהב ששם לו למטרה לסייע ליישוב בארץ בשנות ה-20 וה-30. הוא נתן הרצאות בנושא ופירסם ספרים: "ישראל על אדמת התנ"ך" (Israel sur la terre biblique) ב-1923,

בשם "שיעור קומה" (ליוורנו 1811), המבוססת על ספר הזוהר. אברהם קורקוס (נפטר בסביבות 1575), גם הוא מפס, מונה לדיין בטוניס. קברו הוא עד היום מקום עלייה לרגל.

הראשון מצאצאי יהושע קורקוס ששמו נודע הוא בנו של יהודה (נפטר בטטואן 1662 Tetuan), מסעוד-יהושע קורקוס (נפטר 1757 בסאפי Safi). הוא היה פרשן תלמוד, ויועצו הפיננסי ובקאי החצר של הסולטן מולאי איסמעיל, אחד מחשובי הסולטאנים של מרוקו. לבקשתו של הסולטאן הוא בא להתגורר בעיר מרקש, ובכך התחילה תקופה בה מילאה המשפחה תפקיד חשוב בחיי הקהילה והכלכלה של עיר זו. בנו של מסעוד הוא דוד-חיים קורקוס (נפטר 1881 במרקש) שהיה ראש קהילת יהודי מרקש וסוחר אמיד. אולם אחד החשובים והנודעים מבני ענף זה היה יהושע קורקוס (1832 - 1929 מרקש), שירש את התפקיד של ראש הקהילה היהודית במרקש מאביו, וכמוהו היה סוחר מצליח והבקאי והיועץ הפיננסי של אחרון סולטני מרוקו הגדולים, לפני תקופת הפרוטקטורט הצרפתי על מרוקו. מולאי חסן רצה בכל כוחו לשמור על עצמאותה הפיננסית של מרוקו, בניגוד לבנו, שפתח את השוק לאירופה וכך מנע את המשך תפקודם המסורתי של היהודים כיועצים פיננסיים. יהושע זכה להגנתם של שלושה סולטאנים: מולאי חסן, מולאי עבדל עזיז ומולאי חפיד, וקשר קשרים עם משפחת אל-גלאוי, משפחה רבת עוצמה באזור מרקש, ואף היה ליועצה הפיננסי.

יהושע קורקוס היה אישיות יוצאת דופן וכונה "המיליונר של המלאח", בשל לבושו הפשוט והמסורתי והסיוע הרב שהגיש לקהילתו. הוא היה אהוב ונערץ על ידי היהודים והערבים כאחד, וביום הלוויתו ב-1929 עמדה העיר מרקש מלכת ואלפים השתתפו בה. בעיר מרקש קיים רחוב על שם משפחת קורקוס, אות להוקרה על תרומתה לעיר במשך דורות.

בנו מרדכי קורקוס (מרקש 1885 - 1944) ירש את תפקידו כנשיא הקהילה וכמנהל עסקי המשפחה בשנים 1930 - 1938, אך חסרו לו אישיותו וכוחו של אביו. בתו פרחת קורקוס (מרקש 1889 - 1974) נישאה לאברהם מאיר קורקוס (מרקש 1880 - 1961), שהוא מענף אחר מבני המשפחה הנקרא "הענף הקשטייליאני". אחד מבניהם, מוריס-מאיר קורקוס (מרקש 1916), היה פעיל בקהילה היהודית של מרקש, ושימש גם כמוהל. הוא נשא לאישה את לינה קורקוס דודתי (מוגאדור 1922), מהענף המשפחתי של העיר מוגאדור (ראה בהמשך).

בן נוסף של מסעוד-יהושע, יהודה קורקוס (נפטר 1753 בסאפי), המשיך בתפקיד יועצו הפיננסי של הסולטן והיה גם ראש הקהילה היהודית במרקש. הוא נודע בנדיבותו לקהילה. בנו של יהודה, אברהם קורקוס

(מרקש 1730 - מוגאדור 1797) היה גם הוא ראש הקהילה היהודית, ייסד ישיבות, והיה יועצו הפיננסי של הסולטן מולאי מוחמד בן-עבדאללה. הוא נשא את בת דודתו ריינה סמבל (Reina Sumbal), אחותו של סמואל סמבל, היועץ והמתורגמן של הסולטן. רוב צאצאיהם של בני ענף זה היגרו לצרפת, בה הם מתגוררים כיום.

לבקשת הסולטאן מינה אברהם את אחד מאחייניו, מימון בן-יצחק קורקוס (נפטר במוגאדור 1799), לנציג המשפחה בעיר הנמל החדשה מוגאדור (Mogador) או אסואירה (Essaouiera). הוא הגיע לעיר יחד עם עשרה נציגי משפחות סוחרים אמידים ומובילים, ברובם יהודים. העיר נבנתה ב-1764 על ידי הסולטאן סידי מוחמד בן עבדאללה, בסיועו של אדריכל צרפתי. לצעדו של הסולטאן היתה השפעה חשובה על ההיסטוריה של מרוקו, של הקהילה היהודית ושל משפחת קורקוס. מאז התחיל עידן "סוחר המלך" או "טאגר אל סולטן", עליהם גמנו בני המשפחה בעיר זו. תואר זה ניתן על ידי סולטני מרוקו, החל מהמאה ה-16, לקומץ סוחרים נבחרים, מוסלמים, נוצרים, אך בעיקר יהודים, במטרה להתמודד עם ההשפעה האירופית על כלכלת מרוקו. סוחר המלך שימשו כסוחרים עצמאיים וכסוכנים מסחריים של השליט, וניהלו את כספיו בעסקים עם העולם, אם כבעלי מונופולין על ענפי יצוא ויבוא שונים ואם כשותפים של בני המלוכה ונציגי השלטון. ניתנו להם פריווילגיות מפליגות, כמו הלוואות נוחות וכן בתים, שטחי מסחר ומחסנים ברבעי הממשל. עיקר המסחר היה ביבוא מוצרי טקסטיל, סוכר, תה (שהפך להיות המשקה הלאומי של מרוקו), גרות, מלט ודברי מותרות מגוונים כמו רהיטים אנגליים ודברי מתיקה עבור בית המלוכה ומדים עבור הצבא והמשמר, וכיצוא תבואה, שקדים, גומי, נוצות יען, עור ומוצרים, ענבר, וכך הם הפכו בהדרגה למשענת העיקרית של השלטון. מעמד מיוחד זה שניתן לסוחרים היהודים יצר יחסים הדוקים ומיוחדים בינם לבין בית המלוכה והשלטון, אולם הם היו תלויים בו במדה רבה. מימון קורקוס נפטר במגיפת הטיפוס שפרצה בעיר ב-1799 מבלי להשאיר אחריו צאצאים.

אחריו הגיע למוגאדור בהוראת הסולטאן בן דודו שלמה קורקוס (מרקש 1753 - מוגאדור 1854). הוא היה בנו של אברהם קורקוס (מרקש 1730 - מוגאדור 1797), סוחר אמיד מגדולי סוחר המלך במרקש. ב-1823 התמנה שלמה קורקוס לקונסול בריטניה במרקש ומאוחר יותר במוגאדור, ובכך הוא חנך מסורת משפחתית נוספת והיא ייצוג המעצמות הגדולות. יחסו האישי הקרוב של שלמה עם הסולטאן מולאי אבדארהאם נ' הישאם בא לידי ביטוי במספר מכתבים, הנמצאים בארכיון המשפחתי המונה כמה מאות

מסמכים. אוסף זה נשתמר במשך דורות במשפחת קורקוס, ובו פרטים רבים הקשורים לעסקיהם, ובעיקר ליחסים של בני המשפחה עם בית המלוכה, והיחסים בין יהודים למוסלמים במאות ה-18 וה-19.

"ארכיון משפחת קורקוס" מהווה נכס משפחתי יקר ערך שעליו מתבסס חלק מעץ המשפחה, והוא גם מקור חשוב להיסטוריה של יהודי העיר מוגאדור. לצערנו החלק העתיק והחשוב של הארכיון המשפחתי הושמד בבליץ בלונדון במלחמת העולם השנייה, לאחר שהועבר לשם בחלקו למשמרת ולמחקר. שני מחקרים של פרופ' מיכאל אביטבול, המתבססים על מסמכים אלו, ראו אור בהוצאת מכון בן-צבי. הראשון הוא "משפחת קורקוס וההיסטוריה של מרוקו בומנבו" "Temoins et Acteurs – Les Corcos et L'histoire du Maroc Contemporain" שיצא לאור ב-1977, והשני "תג'אר אל סולטאן, עלייה כלכלית במרוקו" יצא ב-1944. אבי דוד קורקוס, ההיסטוריון שירש את האוסף, עשה בו שימוש לראשונה והתבסס עליו במחקריו (ראה בהמשך).

ב-1845 הגיע שלמה קורקוס למוגאדור והתאחד עם בנו אברהם לאחר שהשאיר את ניהול העסקים במרקש לבנו בכורו יעקב קורקוס (1813 – נפטר ב-1878 במוגאדור), באישור הסולטאן, במסמך מ-4 ביולי 1854 הנמצא בארכיון המשפחתי. עסקי המשפחה פרחו יחד עם הצלחתו של הנמל החדש במוגאדור, במידה רבה הודות לפעילותם של "סוחר המלך".

האחים אברהם ויעקב קורקוס הצעירים נשלחו לבריטניה על ידי אביהם שלמה כדי שיקבלו את החינוך הבריטי הטוב ביותר וגם כדי להתחיל לטפל בעסקים המשפחתיים המתרחבים בחו"ל. אברהם נשא לאישה את מרים אפללו, גם היא ממשפחת סוחר המלך, ויעקב נשא את מסעודה חדידה, בתו של מאיר חדידה, גם הוא סוחר גדול מטטואן ואיש העולם הגדול. קשרי נישואים אלו רק חיזקו את מעמדם של הסוחרים.

עם מות אביהם מינה תחתיו הסולטאן את האחים יעקב ואברהם לסוחר המלך. בכתב המינוי נאמר "אלה היהודים שלנו כפי שהאב היה יהודי שלנו. הם השמנת מבין היהודים... שמור עליהם מכל משמר".

יעקב, שתואר כבעל הופעה מרשימה, ואחיו אברהם עשו מעשה מופלא בזמן אחת ממגיפות הטיפוס שפקדו את מוגאדור. הגופות שהתגוללו ברחובות פונו על ידי מוסלמים לקבורה ואלה פינו גם אנשים גוססים מכיוון ששכרם נמדד על פי מספר הגופות שקברו. האחים שילמו כסף רב כדי לקבל את היהודים הגוססים ולנסות לטפל בהם.

אברהם קורקוס (נפטר במוגאדור 1883) היה הדמות המובילה של המשפחה. ב-1862 הוא התמנה לקונסול ארה"ב במוגאדור לאחר שחזר מביקור בארץ זו. מספרים שהוא התקבל על ידי הנשיא אברהם לינקולן

"הרשים אותו מאוד". בעקבות התמנותו לקונסול פרץ כנראה סכסוך עם המחוז Makhzen, והוזיר (השר) הגדול ניתק את קשריו עם אברהם. אימו מסעודה לחמי-קורקוס פנתה לסולטאן במכתבים (המצויים באוסף המשפחתי) כדי לסיים את הסכסוך, ומאמציה נשאו פרי. וכך השיב הוזיר: "מסעודה, אשת ידידנו שלמה קורקוס: דעי לך כי הגיעני מכתבך והבנתי את מה שהזכרת בקשר לשני בנייך אברהם ויעקב. הרגעי, הרי שלנו הם ואין לנו בקרב היהודים יקרים משניהם. איך נשכחם ואביהם שלמה היה היקר ביהודים כולם. הוא הוקירנו ואהבנו ושרתנו בכל מאודו על אף גילו המופלג...."

כ"סוחר המלך" צבר אברהם הון רב והוא היה מעשירי מרוקו ומגדולי סוחריה, ודמות רבת השפעה גם מחוצה לה. יחסיו הקרובים עם הסולטאן מולאי עבדלרחמאן הקנו לו מעמד מיוחד והוא היה הספק הבלעדי של כל צורכי המותרות של בית המלוכה המיובאים מאנגליה. היה זה אברהם שאירגן את ביקורו של השר משה מונטיפיורי במרוקו בשנת 1864, ביקור שעורר התרגשות רבה. הסולטאן קיבלו ברוב הדר, ובעקבות הביקור הוא פרסם צו המבטיח שוויון משפטי ליהודים. יחסיו האישיים של אברהם קורקוס עם משה מונטיפיורי היו קרובים ועל כך מעידים מספר מכתבים המצויים בארכיון המשפחתי. מונטיפיורי התגורר בביתו בזמן ביקורו במוגאדור. אברהם קורקוס שימש גם כמתווך בין חצר המלוכה לבין האירגונים היהודיים באירופה ובמרוקו. הוא נחשב לבעל דעות ליברליות שסייעו לו כמנהיג.

אברהם ויעקב עשו רבות לטובת הקהילה היהודית, בעיקר בשיפור תנאי החיים, הגדלת שטח המלאח של מוגאדור לאחר שהאוכלוסיה היהודית בה הוכפלה תוך שנים ספורות בשל נהירת מחפשי עבודה לערי החוף המתפתחות, בניית בית חולים יהודי ופתיחת בית ספר של אליאנס ("כל ישראל חברים"). מאוחר יותר נתמנה אברהם לנשיא אליאנס. אברהם נודע לא רק בשל נדיבותו, אלא גם בשל צניעותו, יושרו ואמנותו העמוקה, תכונות שאפיינו רבים מבני המשפחה.

בנו מאיר קורקוס (מוגאדור 1847 - 1931) ירש את תוארו כקונסול ארה"ב והתמנה גם הוא לסוחר המלך, אולם הוא נודע יותר כאיש ספר. הוא פרסם ספרים העוסקים בחוקי השבת והפסח בשם "בן מאיר" שראו אור בירושלים ב-1912. הוא ואחיו אהרון (נפטר במוגאדור ב-1883) לא השאירו צאצאים וכך נגדע אחד מענפי המשפחה החשובים.

התפקיד של "סוחר המלך" עבר לאחיינו של אברהם, בנו של יעקב (1813-1878) חיים קורקוס (מרקש 1881-מוגאדור 1924) שהוא אבי סבי. הוא היה אדם אדוק מאוד שיושרו והליכותיו הנעימות השרו סביבו הילת כבוד. "הוא היה אהרון הנציגים של האסכולה

הישנה שבה גדלו בניהם של משפחות יהודיות אצילות" כתב נכדו דוד.

בני משפחת קורקוס היו גם יועצים פוליטיים בלתי רשמיים לבית המלוכה, הודות לקשריהם עם מנהיגים אזוריים בכל המדינה. הם סיפקו לסולטאן מידע על התפתחויות חברתיות או מצוקות של התושבים באזורים המרוחקים ביותר בממלכה, ואף סייעו בהלוואות לסוחרים במצוקה. על סיוע זה ניתן ללמוד מעט מתוך אוסף מסמכים משפחתיים חדש שגיליתי בדירה המשפחתית האחרונה במרוקו.

הפרוטקטורט הצרפתי על מרוקו ב-1912 שינה את הסדר הפוליטי ואת התנאים הבינלאומיים שאיפשרו לקבוצה מצומצמת של יהודים למלא תפקיד נכבד בתולדותיה של מרוקו, וכך בא הקץ לתופעה הייחודית של סוחרי המלך, שהביאו פריחה ושיגשוג לעיר מוגאדור ולמרוקו בכלל.

בניו של חיים, יעקב קורקוס סבי (מוגאדור 1881-1951), שלמה (נפטר במנצ'סטר ב-1923) ומסעוד (מוגאדור 1884 – טנג'ר 1936) הלכו בעקבות אביהם והמשיכו לעסוק במסחר מקומי ובין-לאומי, גם הודות להון שאביהם הוריש להם. שלמה ומסעוד היגרו לאנגליה בגלל השינויים הפוליטיים הג'ל. הם פתחו שם עסקי מסחר משגשגים ויסדו חברה בשם M. Corcos & Co והמשיכו לעמוד בקשרים עסקיים הדוקים עם בני המשפחה במוגאדור. בניו של מסעוד, מייקל (Michael) קורקוס (לונדון 1919-1997) היה רופא ידוע שטיפל במצורעים בניגריה שבאפריקה. הוא טען בצדק שהמחלה אינה מדבקת (בניגוד לידוע אז) ושיחרר חולים לחופשות בניגוד להוראות מפעיליו, סיפור שעורר באנגליה הדים ודין ציבורי ער. הוא התנצר וכל שמונת ילדיו הם נוצרים. אחיו דוד קורקוס התחנך באוקספורד והוא עורך דין בלונדון. לו שני בנים, סימון ואדם קורקוס, והם מהווים את הענף האנגלי של המשפחה.

בשנת 1937 התרחשה טרגדיה במשפחה זו. האח השלישי לסלי (Leslie) קורקוס נעלם ב-1937 בסופה בהרי האלפים השווייצריים. אימו ג'רטרוד סמואל (Gertrude Samuel) היא נצר למשפחת סמואל האנגלית הידועה ואביה היה ממייסדי חברת Shell וראש עיריית לונדון ב-1905. ג'רטרוד יצאה בחיפושים אחריו ואף היא נספתה תוך כדי החיפושים.

יעקב (סבי) הוא האח היחיד שבחר להמשיך לעסוק במסחר ולפעול בקהילה היהודית במוגאדור. הוא נשא לאישה את חנה אבולעפיה (מוגאדור 1898 – ירושלים 1980), אשה אצילית שהייתה ידועה בנדיבותה הרבה ובמתן בסתר. מספרים על מקרה במוגאדור כאשר יהודי ביקש נדבה ולא היה כסף בארנקו, הורידה טבעת יקרת ערך מאצבעה ומסרה לו. בשנת 1960 היא עלתה לארץ בעקבות בנה דוד. חנה אבולעפיה היא מצאצאי

הענף הטברייני הארץ ישראלי המפורסם של משפחת אבולעפיה. סבה, רבי שמואל יוסף אבולעפיה (טבריה 1854 – מוגאדור 1920) היה צאצא ישיר של רבי חיים אבולעפיה (המכונה "עץ חיים"), שהגיע עם אביו מטבריה למוגאדור כשד"ר ונשאר בה.

בנו של רבי שמואל יוסף (אביה של חנה), חיים יחזקאל אבולעפיה (ליבורנו 1880- מוגאדור 1934) היה אף הוא סוחר במוגאדור ובאנגליה. הוא נשא לאישה את מסעודה לבית קורקוס, מצאצאי ענף אחר של משפחת קורקוס (שהקשר אתו לא ידוע לנו). היא החליטה לעלות בגפה לארץ, מסיבות דתיות עמוקות, והתיישבה בטבריה, עיר אבות בעלה, ובה נקברה ב-1953.

בנו של יעקב קורקוס וחנה אבולעפיה הוא דוד קורקוס (מוגאדור 1917 – ירושלים 1975). הוא היה הבן היחיד מבין חמישה ילדים. כשנולד כבר הייתה מרוקו כש"רגלה אחת בעולם הישן והשנייה בעולם של ימינו" כפי שכתב דוד ביומנו. פרופ' מיכאל אביטבול כתב עליו: "הוא קיבל חינוך מושלם שנמוגו בו ערכים מסורתיים משפחתיים, ערכים יהודיים כלליים וערכים של תרבות העולם המערבי. לימודים צרפתיים רגילים, סיורים לא מעטים בחו"ל וקריאה מרובה בספרים הוליכו בן זה למסלול שפרסו לו אבותיו לפניו: המסחר הגדול, עיסוק שהעלה את קודמיו לדרגה הגבוהה של סוחרי המלך. כמוהם צבר הון גדול וכמוהם היה לאחד הגורמים הקובעים בחיי הכלכלה של דרום-מערב מרוקו". ואכן הוא היה לאחד הסוחרים הגדולים של אגאדיר ואזור הסוס Souss כולו בסוף שנות הארבעים ובשנות החמישים. הוא מילא תפקיד בכיר בלשכת המסחר המקומית והיה בין מייסדי מועדון הלאיינס (Lions Club) בעיר. יחד עם זאת היה איש ספר והירבה לקרוא על ההיסטוריה של יהודי מרוקו וספרות כללית, ובקיאותו בספרות הצרפתית הייתה יוצאת דופן. הוא היה אינטלקטואל מהסוג הנדיר שמיזג מזרח ומערב, ובאישיותו הוא גילם את כל מה שהיו וייצגו אבותיו לפניו.

לאחר מתן העצמאות למרוקו ב-1956 השתנו שוב התנאים הכלכליים והפוליטיים במרוקו, והביאו עימם אי סדר ומשבר כלכלי. לכן החליט דוד ב-1959 לעלות לישראל עם משפחתו, בניגוד לרוב בני המעמד הגבוה במרוקו שהיגרו לצרפת ולקנדה, כולל משפחתו שלו. רצונו היה "שילדיו ונכדיו יישארו יהודים" ולא יתבוללו בתפוצות, כפי שקרה לרבים מבני הדורות הצעירים של משפחתו. ארבעת אחיותיו של דוד היגרו עם משפחותיהן הענפות (קבסה Cabessa, אלחד Elhadad, טפיירו Tapiero, קורקוס) לצרפת, שם שגשגו בניהם כרופאים, בנקאים מנהלי חברות ופרופסורים. העלייה לארץ הצילה למעשה את המשפחה מרעידת האדמה האיומה שהחריבה ב-1960 את העיר אגאדיר והפילה אלפי קורבנות, ביניהם

Direct Descendants of Salomon Corcos

Salomon Corcos
d. 1625
in Tetouan

Judah Corcos
d. 1662
in Tetouan

Abraham Corcos
d. 1650
in Tetouan (Morocco)

Estrella Mendes De Loya

Messod-Joshua Corcos
b. 1680
in Tetouan
d. 1757
in Safi (Morocco)

Clara(Dona?) Pinto

Salomon Corcos
d. 1700
in Safi (Morocco)

Judah Corcos
b. 1706
d. 1778
in Safi (Morocco)

Hassiba Corcos

Moses Corcos
d. 1740
in Safi (Morocco)

Abraham Corcos
b. 1730
d. 1797
in Mogador (Morocco)

Reina Sumbal

Abraham Corcos
d. 1778
in Marrakech (Morocco)

Salomon Corcos
b. 1753
in Marrakech (Morocco)
d. 1853
in Mogador (Morocco)

Massaouda Lahmy

Salomon Corcos
b. 1835
in Tunis

Aida Delavante

Jacob Corcos
b. 23 1 1818
in Marrakech (Morocco)
d. 12 1877
in Mogador (Morocco)

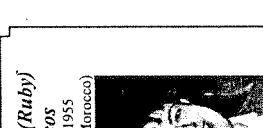
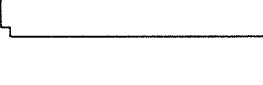
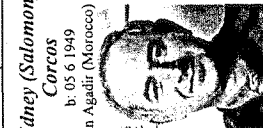
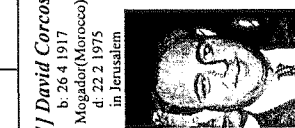
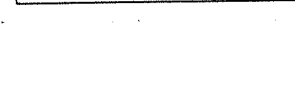
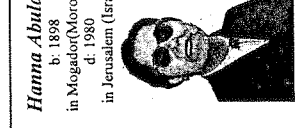
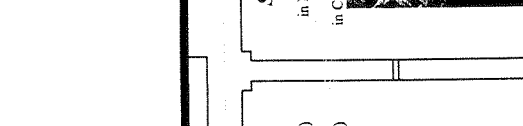
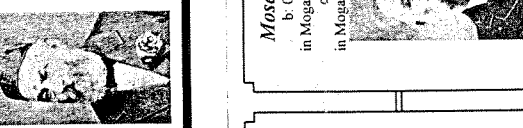
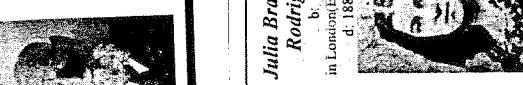
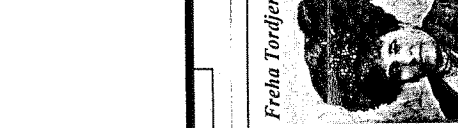
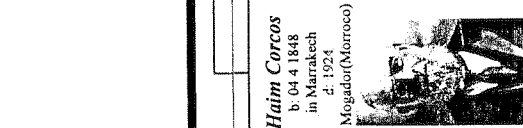
Messoda Hadida
b. 1810
in Marrakech (Morocco)
d. 19 9 1883
in Mogador (Morocco)

Abraham Corcos
b. 1810
in Marrakech (Morocco)
d. 19 9 1883
in Mogador (Morocco)

Abraham Corcos
b. 1810
in Oran (Algerie)
d. 1895
in London (England)

Massaouda Levy Bensussan

Rebecca Montefiore
b. 1831
in London (England)
d. 1922
in London (England)

יהודים רבים.

בארץ החליט דוד להקדיש את חייו לעיסוק שמשך וריתק אותו מאז ומתמיד, והוא המחקר וכתבת ההיסטוריה של יהודי צפון אפריקה בכלל ויהדות מרוקו בפרט. סקרנותו הרבה, שליטתו בשפות, השכלתו הרחבה ובעיקר היכרותו העמוקה ממקור ראשון את יהדות מרוקו וסיווריו לרוחבה ולאורכה של הארץ עד לקהילות המרוחקות והמבודדות ביותר, עמדו לו במחקריו שביטאו את חזונו ומבטו החדש על ההיסטוריה של יהדות זו, מבט אופטימי יותר. בארץ הוא כאב את מצבם של יהודי מרוקו ומחה על היחס אליהם, על אפלייתם ועל דרך קליטתם, במאמרים ובפטיציות. במחקריו הוא ניצל גם את הארכיון המשפחתי הפרטי שעמד לרשותו וגם את ספרייתו הגדולה, העשירה והייחודית, שבחלקה ירש מאביו ובחלקה טרחה ואסף במשך שנים, שהכילה מאות ספרים וביניהם ספרי מסעות נדירים לצפון אפריקה.

דוד פרסם מאמרים רבים על ההיסטוריה של יהודי מרוקו, שהתפרסמו בכתבי עת שונים ובעיתונים, ביניהם מחקרים על שמות של משפחות יהודיות במרוקו, על קהילת אגאדיר, על מנהגים ומסורות, על המלאכה, על יחסי יהודים-ערבים בתקופות שונות ועוד. הוא כתב למעלה מ-300 ערכים באנציקלופדיה יודאיקה והיה העורך של הערך על יהודי המגרב, וכמו כן כתב ערכים רבים עבור האנציקלופדיה העברית. כינו אותו "ההיסטוריון היהודי המרוקאי הראשון" והוא נחשב לחלוץ החוקרים של יהדות מרוקו בארץ.

הוא נפטר בטרם עת ב-1975 בירושלים ולא היה סיפק בידו לפרסם ספר מקיף על ההיסטוריה של יהדות מרוקו, עליו עבד. הספיד אותו חברו הטוב פרופ' אשתור מהאוניברסיטה העברית, שכתב בין השאר "... הוא היה חבר וג'נטלמן... אלה שליווהו בדרכו האחרונה ראו לנגד עיניהם את השתלשלות המאורעות והשינויים הנצחיים של הגורל היהודי הבלתי ניתן לכיבוש. אחרון המנהיגים היהודיים של דרום מרוקו, אשר נולד בעיר הנמל מוגאדור, נקבר בירושלים".

הוא זה ששיחזר את אילן היוחסין וחקר את תולדותיה של משפחת קורקוס, המתוארת במאמר זה ובמאמרים של אחרים. הוא ראה צורך לחקור ולשמר לדורות הבאים את תולדות משפחתו ומשפחות בכלל, בקשר עם ההיסטוריה של יהדות מרוקו. הוא שאף להעלות את קרבה של יהדות זו, ולהביא למודעות הציבור שבמרוקו היתה אריסטוקרטיה של יהודים, ששיחקו תפקיד חשוב הן בחיי הקהילות היהודיות והן בתרומתם לכלכלת המדינה, יחד עם יהדות דתית ורוחנית נעלה.

ספר לזכרו, המכיל מבחר ממאמריו, בשם: "מחקרים בתולדות היהודים במרוקו" Studies in the History of the Jews of Morocco יצא לאור בירושלים ב-1976 בהוצאת ראובן מס והפך לכלי עזר חשוב לכל

חוקר בתחום.

דוד קורקוס נשא לאישה את ג'ורג'ט אפריאט (Georgette Afriat), הצעירה בשבע אחיות, שנולדה במוגאדור ב-1921. על פי המסורת, משפחת אפריאט היא עתיקת יומין, מצאצאי שבט אפרים שהגיעו למרוקו לאחר חורבן הבית ב-586 לפני הספירה ויסדו ממלכה. ג'ורג'ט אפריאט היא מצאצאי "הנשרפים מאופראן" (Les "Nisrafim" d'Oufrane), שם שניתן ל-50 יהודים שבראשם עמד אחד מאבותיה, הרב יהודה בן נפתלי אפריאט, ואשר עלו על המוקד בשנת 1775 כשמנהיג כנופיה מקומי בשם בוחלסה Bouhalassa ניסה לאסלמם. הם העדיפו לעלות על המוקד ולא להמיר את דתם. אפרם נקבר בקבר אחים הקיים עד היום, והם הפכו לקדושים לאחר מותם. גם משפחה זו היתה מ"סוחרי המלך" שהגיעו למוגאדור עם הקמת העיר, מאזור הסוס (גולימין ואופראן), וגם לה תפקיד חשוב בהתפתחותה ושגשוגה של מוגאדור.

במלחמת העולם השנייה שירתה ג'ורג'ט במפקדת הצבא האמריקאי שנחת בקסבלנקה ב-1942 וקיבלה מכתבי הערכה על תפקודה. בארץ היא השתלבה בתכניות הצרפתיות של קול-ישראל ששודרו לחו"ל, ומאוחר יותר היתה עורכת ספרים בהוצאת "כתר תרגומי מדע". כל זאת הודות לשליטתה המושלמת בצרפתית ובאנגלית.

פרט גינאלוגי מעניין הוא שאמה, רובי אבלין קורקוס Rubie Evelyne (מוגאדור 1885 – קסבלנקה 1945) היא נצר לאותו ענף של משפחת קורקוס שאליה שיך בעלה דוד קורקוס, שהתפצל בסביבות שנת 1650. בישואיהם מהווים סגירת מעגל משפחתי היסטורי מעניין (ראה אילן היוחסין).

הראשון מבני ענף אחר, מרתק גם הוא מבחינה היסטורית, שנספר עליו הוא אברהם קורקוס (נולד 1810 באורן-אלג'יריה – נפטר בלונדון 1895). הוא היה בעל תואר דוקטור וכיהן במשך שנים רבות כדיין בקהילת היהודים הספרדים – פורטוגזיים בלונדון. בנו מוזס קורקוס הוא סבה של אימי (אלג'ר 1845 – מוגאדור 1903), סוחר עשיר שהתיישב במוגאדור.

מאשתו הראשונה ג'וליה ברנדון רודריגו (Julia Brandon-Rodriguez) מלונדון (נפטרה 1880) נולדו לו שני בנים. יהודה-לאון קורקוס (מוגאדור 1868 – אגאדיר 1946) היה אחד מאחרוני הסוחרים הגדולים של מוגאדור. הוא עקר לאגאדיר, עיר החוף הסמוכה שהתפתחה והתחילה להאפיל על מוגאדור. הוא היה בין מייסדי העיר החדשה ושימש כסוכן הבלעדי של חברת הביטוח לויסס בנמל המתחדש.

בנו ארנסט-מוזס קורקוס Ernest-Moses (נולד מוגאדור 1904) המשיך את דרכו כבונה העיר. הוא היה בעל המחצבה הגדולה שסיפקה את חומרי הבניה לעיר והיה מתווך קרקעות. מאוחר יותר היה גם הוא

נציג חברת הביטוח האנגלית לוינס. הוא היה בעל נתינות צרפתית ובמלחמת העולם השנייה נלחם עם כוחות צרפת החופשית ואף זכה ב-1960 בעיטור לגיון הכבוד מידי נשיא צרפת דה גול. הוא ניצל בנס ברעידת האדמה שהחריבה את העיר אגאדיר בה מצאו את מותם 14,000 בני אדם. הוא חי עדיין בעיר זו והוא אחרון בני משפחת קורקוס במרוקו. בנו יחידו לאון רוברט נפטר (1992) בטרם עת אך השאיר שני בנים החיים בצרפת.

בן נוסף של ליאון, אלברט קורקוס (מוגאדור 1909) שימש שנים רבות כנציג סוכנות האו"ם המטפלת בפליטים (אונר"א) במקומות שונים בעולם. הוא קיבל עיטור כבוד ממלך תאילנד בשנת 1987 על "שירותו הבולט לאוכלוסיית הודו-סין" וכאות הוקרה על עבודתו בארץ זו והטיפול בפליטי קמבודיה, לאוס וויטנאם.

האח השני יוסף קורקוס (מוגאדור 1872 – ניו-יורק 1926) היה סופר, היסטוריון ורב בקהילות של הספרדים – פורטוגזים. במוגאדור הוא קיבל שיעורי תלמוד ועברית מרבני מוגאדור. הוא נשלח ללימודים בסלמנקה שבספרד וקיבל דיפלומה של רב באנגליה ב-1893. הוא נתמנה לרב בקינגסטון, ג'מייקה, וכיהן שם עד 1903. מאוחר יותר הוא כיהן בקורסאו (Curacao) ובניו-יורק, ולבסוף היה רבה של קהילת מונטריאול שבקנדה. הוא כתב מאמרים, תירגם דינים וכתב שירה. הוא התחתן פעמיים עם נשים ממשפחות אברהמס (Abrahams) והנריקס (Henriques), שתי משפחות יהודיות ספרדיות ידועות מג'מייקה. למעשה הוא ייסד את הענף האמריקאי של המשפחה, וצאצאיה מתגוררים שם עד היום. חלקם עלו מאוחר יותר לארץ. אחת הדמויות מענף זה היא לוסיל קורקוס (ניו-יורק 1908–1972), שהייתה ציירת ומאירת ספרים ידועה בארה"ב. היא גם ביצעה עבודות מונומנטליות למוסדות ציבור בעיר ניו-יורק. בנה יואל לוי קורקוס גם הוא צייר בניו-יורק ובנה דוד הוא מנהל מוזיאון לאומנות בווינינגטון.

אישתו השנייה של מוזס קורקוס היא סטלה דוראן (ניו-יורק 1858 – קסבלנקה 1948). אביה היה הסוחר האנגלי אברהם דוראן ואימה הייתה רבקה מוטיפיורי (לונדון 1831 – 1929) אחייניתו של השר משה מונטיפיורי הידוע.

סטלה דוראן קורקוס, אישה מיוחדת וססגונית, הגיעה עם בעלה מוזס למוגאדור ב-1884. היא החליטה ב-1885 לייסד בית ספר אנגלי לבנות יהודיות עניות, בעיקר על מנת להצילן מהמיסיון הנוצרי. עיקר התמיכה להקמת בית הספר הגיעה מהחברה Anglo Jewish Association ששמה לה למטרה לסייע בחינוך יהודי בכל העולם ושנוהלה באותה התקופה על ידי בן-דודה של סטלה, קלוד מונטיפיורי שהיה פילנתרופ ידוע. בית הספר ששמו היה "כבוד

ואומץ" (Honneur et courage) נוהל על ידה על פי המסורת הויקטוריינית הקשוחה והקפדנית וזכה להצלחה גדולה והתחרה בהצלחה בבית הספר של אליאנס, דבר שיצר מתחים עם סטלה קורקוס. ב-22.1.1886 פרסם Jewish Chronicle בלונדון מאמר על בית הספר. ב-1900 למדו בו 170 בנות, וקיומו בעיר מוגאדור הביא להתפשטות השפה האנגלית ורבים החלו לדבר בה או לשרבבה בערבית היהודית ובצרפתית בה דיברו. בבית אימי ואצל כל בני משפחתה השפה הראשונה בה דיברו הייתה אנגלית. ההשפעה האנגלית החזקה במוגאדור נבעה גם מקשרי המסחר עם אנגליה ונסיעותיהם התכופות של הסוחרים אליה, ומהזרים הרבים שהתגוררו בעיר, ביניהם קונסולים של המעצמות. כך נוצרו אווירה בן לאומית ומיזוג מערבי, שהיו ייחודיים לעיר מוגאדור.

סטלה קורקוס, שהייתה פעילה מאוד בחיי העיר, הקדישה עצמה גם לשיפור תנאי החיים של היהודים במלאח. ב-1898 היא קיבלה את הסכמתו של הסולטאן להיפגש עימה, מקרה גدير במדינה מוסלמית בה לנשים לא היו כל זכויות או תפקיד ציבורי. את הדרך ממוגאדור למרקש עשתה סטלה ברכיבה על סוס. פגישה היסטורית זו הביאה בעקבותיה אישור של הסולטאן לבניית 150 בתים ליהודים מחוץ למלאח. ביקורה זכה לסיקור גם ב-"Jewish Chronicle" ב-9 בדצמבר 1898. בחוש עסקי מפותח היא רכשה קרקעות רבות בעיר אגאדיר הסמוכה שעדיין הייתה עיירת דייגים קטנה, השקעה שהוכחה ככונה.

בניהם של מוזס וסטלה קורקוס היו גם בעלי נתינות בריטית. נתאל-מונטי קורקוס (מוגאדור 1898 – אגאדיר 1958) התחנך לפי מיטב המסורת הבריטית בקיימברידג'. הוא היה טייס קרבי בחיל האוויר המלכותי הבריטי במלחמת העולם הראשונה וזכה לעיטור גבורה. הוא נטל חלק גם במלחמת העולם השנייה ונתמנה למפקד טייסת וצויין לשבח ב-1942 וב-1946. הוא היה נשוי לעדנה ניסים ששון (נולדה בהודו ונפטרה בלונדון 1988), נכדתו של סיר דוד ששון הידוע מהודו, שהוא צאצא של משפחת ששון הבגדית. ילדיהם חיים בארה"ב.

גם הבן השני ברטי אברהם קורקוס (מוגאדור 1894 – קסבלנקה 1943) נטל חלק במלחמת העולם הראשונה בקרב גליפולי המפורסם בדרדגלים, בה נפצע בהתקפת גזים של הגרמנים. הוא זכה לעיטור גבורה, אולם לא התאושש מפציעתו שנים רבות ונפטר ללא צאצאים.

אחת משלוש האחיות, פלורנס קורקוס (מוגאדור 1892 – ירושלים 1971) הייתה מורה בבית הספר של אמה סטלה במוגאדור והייתה פעילה ציונית במרוקו, וזמן קצר לאחר קום המדינה היא תרמה את כל כספה לחברת "כל ישראל חברים" ולקרן הקיימת לישראל. בשנות ה-60 עלתה לארץ בגפה ולאחר מותה נקברה

בהר הזיתים בירושלים.

סיום הסיפור המשפחתי הסוגר את המעגל ומפגיש את שני ענפי המשפחה הוא, כאמור, בקשר הנישואים של דוד וג'ורג'ט קורקוס. ילדיהם, סידני (Sidney) שלמה קורקוס, (אנוכי, יליד 1949 באגאדיר), ג'ק Jack יעקב קורקוס (יליד 1951 באגאדיר) ואבלין Evelyne (ילידת 1955 באגדיר) מתגוררים בירושלים.

הגענו לארץ כילדים והתחנכנו בה. בצבא הגענו לדרגות קצונה ולקחנו חלק בהגנתה במלחמות ובמבצעים צבאיים (מלחמת ההתשה, מלחמת יום כיפור). סיימנו לימודים אקדמאיים בארץ ובחול'ל ולקחנו חלק בהתפתחותה ושגשוגה של הארץ. סידני שימש כמנהל מוזיאון בירושלים וג'ק מילא תפקידים בטחוניים ושליחיות.

דוד קורקוס (נולד בירושלים 1994) וקרן קורקוס (נולדה בירושלים 1992) הם ילדיו של סידני.

דניאל קורקוס (נולד בירושלים 1985) ורוני קורקוס (נולדה בירושלים 1989) הם ילדיו של ג'ק.

וכך, משפחת קורקוס ששמרה על שמה ויהדותה כ-1000 שנה בספרד דרך מרוקו, תוסיף להתקיים גם בישראל המודרנית והמתחדשת לדורות הבאים.

מקורות משפחתיים

1. מכתבים משפחתיים רבים, קטעי מאמרים וזיכרונות של בני המשפחה.
2. ארכיון משפחת קורקוס.
3. קורקוס דוד, יומן אישי.
4. קורקוס דוד, אילן היוחסין של משפחת קורקוס.
5. קורקוס סידני, אילן היוחסין של משפחת קורקוס,

מתוקן ומעודכן (לא פורסם).

אילן היוחסין של המשפחה הוא בן 800 שנה. במשך הדורות נולדו במשפחה אישים מכובדים ורבי פעלים, בספרד ומאוחר יותר במדינות אחרות אליהן הגיעו בני המשפחה. את השם קורקוס נשאו רבנים גדולים, דיינים, יועצים למלך, סוחרים בעלי השפעה, ראשי קהילות יהודיות וקונסולים ואפילו ציירים.

ביבליוגרפיה ואילן יוחסין

ראה בסוף הנוסח האנגלי של מאמר זה.

סידני (שלמה) קורקוס נולד באגאדיר (מרוקו) ב-1949, ועלה עם משפחתו לירושלים ב-1959. נשוי ואב לשניים. הוא שירת בצ.ה.ל כקצין (סרן) ונטל חלק במבצעים צבאיים במלחמת ההתשה ובמלחמת יום כיפור. למד באוניברסיטה העברית בירושלים מדעי החקלאות ומדעי הטבע (M.Sc). כמו כן למד באוניברסיטת בריסל בבלגיה ומאוחר יותר התמחה במשך שלוש שנים בגרמניה בתחום מוזיאוני הטבע. מאז 1992 משמש כמנהל המוזיאון לטבע בירושלים, והוא חבר בוועדת הפרוגרמה העירונית המתכננת מוזיאון טבע לאומי בישראל. החל לעסוק בנינאלוגיה ב-1975 לאחר מות אביו ההיסטוריון, שהשאיר אחריו חומר רב. ערך מחדש ועידכן את אילן היוחסין המשפחתי, ופרסם אותו ב-1980 בירושלים. הוא ממשיך לחקור ולהעשיר את הידע על תולדות משפחתו ומשפחות הקשורות אליה ומסכם זאת באילן יוחסין הכולל כ-3,000 שמות, מאות תמונות ומסמכים.

בני קורקוס, מוגדור, 1910

מימין – יעקב קורקוס, פרחתה קורקוס (האם) אשתו של חיים, סוועלנה קורקוס ומרים קורקוס

משפחת שטרן מפרנקפורט וקליטתה באצולה האנגלית

הרולד לואין

מתחיל למעשה עם סלומון (שלום), הבן של מאיר בינג או בינג (שבא מבינגן למיינגן ב-1517 ונפטר ב-1559). שלום היה חתנו של באר בוקסבאום העשיר, מנירנברג. לפחות 200 שנה לפני שהאחים רוטשילד עברו מהגיטו של פרנקפורט לאנגליה ולצרפת, נחשבה משפחת שטרן מפרנקפורט עשירה מאוד. לדוגמה, ב-1556 שילם סלומון (שלום) מסים על רכוש של 10,000 גולדן, ובנו של סלומון, סמואל האס (נפטר ב-1572), היה החבר העשיר ביותר בקהילה היהודית של פרנקפורט ושילם מס של 15,000 גולדן. אם להשתמש בקנה מידה מסוים להשוואה עם ערך המטבע בזמן ההוא, מעניין לציין כי אחיה של אן קליב (Ann of Cleve), ויליאם, הדוכס מקליב, הסכים לוותר על העיר Soest כדי לקבל תרומה של 1000 גולדן בלבד כמקדמה לנדוניה של אחותו אן לפני נישואיה למלך הנרי השמיני של אנגליה.

זיסקינד שניאור שטרן (1610-1686). כדי לפשט את העניינים, נדלג על ארבעה דורות ונציג את זיסקינד שניאור שטרן, אבי משפחת שטרן. הקורא המעוניין במידע מפורט יותר ימצא את ארבעת הדורות האלה בלוח הגניאלוגי בנספח למאמר זה. זיסקינד נשא לאשה את אווה דראך והיו להם ארבעה ילדים, ביניהם יעקב שטרן, מייסד הענף של סואסט (Soest), סמואל זיסקינד שטרן (נ' 1741), סוכן בורסה שנשא את שוכה (Schoenche) אופנהיים ב-1689 ואיסאק זיסקינד שטרן (נ' 1733) שאחד מצאצאיו היה הבנקאי דה שטרנס מלונדון. ידוע גם שהבנים איסאק וסמואל סיפקו לארכיבישוף של שפאיר את מבצר פיליפסבורג. אף כי הרישומים העכשוויים בפרנקפורט מתארים אותו כאופה וסוחר פנינים, פעילותו העיסוקית העיקרית של זיסקינד שניאור שטרן היתה קשורה לבנקאות וכספים, וסופר כי רכוש המשפחה כלל גם זכויות מחצבים נרחבים, וכן הכנסות ממכרות המלח בבאד אורב (Bad Orb).

סמואל חיים שטרן (1760-1819), בן גין של זיסקינד שניאור שטרן, התחיל כסוחר יינות אך יותר מאוחר הוא פיתח ארגון בנקאי גדול. הוא התחתן עם שרה קולפ (Sara Kulp), בתו של יהודה קולפ, ואחד הבנים שלהם היה יעקב סמואל שטרן, אביהם של דויד והרמן שטרן.

יעקב סמואל שטרן (1780-1833). חמישה דורות אחרי זיסקינד שניאור שטרן, חי יעקב סמואל בבית המשפחה בפרנקפורט ועבד כסוחר יינות. הוא נשא את

הקדמה

זוהי סקירה תמציתית על תולדות משפחת שטרן מפרנקפורט, ועל האחים שטרן שעברו להתגורר באנגליה של המאה ה-19.

קרה לעתים, שמשפחה אנגלית אריסטוקרטית בעלת אמצעים דלים או שירדה מנכסיה קיבלה "זריקת עושר" חדשה באמצעות נישואין עם בני משפחת מהגרים יהודית עשירה. נראה שמוצאו האתני של המהגר החדש לא זכה להתייחסות רבה כאשר הוא היה עשיר ובעל נכסים.

רבים מבין היהודים הבריטים זכו לכבוד ציבורי כתוצאה מנדבנותם, מחריצותם ומתרומתם לרווחת החברה. שמות שמייד עולים בזיכרון הם רוטשילד, ששון, דיזראלי, גולשמיד, פודל-פיליפס (Fauvel-Phillips), מונטיפיורה וסמואל, אב-כי היו הרבה אחרים. לורד רידינג, שהגיע למשרת המשנה למלך בהודו, נולד ב-10 באוקטובר 1860 כרופוס דניאל איזאקס, בנם של יוסף ושרה איזאקס, והשיג את משרתו הרמה הודות לכישוריו ולחריצותו. יהודים היו פעילים מאוד בפוליטיקה הבריטית (דוגמות מתוך משפחת שטרן יינתנו להלן) והיתה להם גם השפעה על המלוכה הבריטית. אחד הבנים של ארנסט סולומון, יהודי בריטי, היה נשוי פעם לואליס וארפילד (Wallis Warfield). כוונתו של המלך אדוארד ה-8 לשאת אותה לאשה חייבה אותו לוותר על כיסא המלוכה ולגלות מהממלכה המאוחדת לעולם. אבותיו ממשפחת שטרן של הלורד סנדון (Earl of Snowdon), בעלה לשעבר של הנסיכה מרגרט, מתוארים להלן במאמר זה.

המבוכה והבלבל בשמות המשפחה. במידה שהדבר נוגע לתחומי הגניאלוגיה הניתנים לאימות, התחילה שושלת שטרן בגיטו של העיר פרנקפורט, ביהודי בשם שניאור זיסקינד שטרן (1610-1686) הנחשב לאבי כל אלה המשתמשים בשם המשפחה שטרן. אולם, מה שמבלבל את הגניאלוגיה של התקופה הוא העובדה שבפרנקפורט וכנראה גם במקומות אחרים בגרמניה אותה משפחה יכלה להשתמש בשמות משפחה שונים, לפי מקום המגורים. ענפי המשפחה השונים היו ידועים בשמות האס, באר וקאן, וכל אחד מהשמות ייצג בתים במקומות Haas, Baer, Weisse Kanne שהיו בבעלות המשפחה המורחבת. באותו הזמן היה ידוע חלק זה של המשפחה בשם שטרן (כוכב), ועל בית המגורים של המשפחה היה שלט בצורת כוכב. סלומון (שלום) בן מאיר. הסיפור של משפחת שטרן

תרזה ווהל (Wohl), בתו של וולף דויד ווהל. אחד מתשעת ילדיהם היה דויד שטרן (1807-1877) שקיבל תואר אצולה ואת השם דויד דה שטרן, ובן אחר היה הרמן שטרן (1815-1887) שהפך לברון הרמן דה שטרן. שני האחים שטרן היו בנקאים בלונדון.

דוד שטרן מאוחר יותר הרוזן דה שטרן (1807-1877). דוד שטרן נולד בפרנקפורט ועבר לגור בלונדון. הוא התחתן עם סופיה גולדשמיד, בתו של אהרן אשר גולדשמיד ואחות של יוליה שנישאה לאחיו הרמן. שני האחים ייסדו את חברת הבנקאות "האחים שטרן", שיצאו לה מוניטין כמשיגה אישורי מימון לממשלות שונות. התואר רוזן ניתן לדוד שטרן ב-1869 על-ידי מלך פורטוגל, כהכרה על כל שהחברה שלו לקחה חלק בהשגת אישור להלוואות צפות לפורטוגל. מאז הוסיפו האחים את הקידומת "דה" לשמם. הרוזן דה שטרן היה חבר ועדה בעיריית לונדון ודירקטור של Imperial Bank. בניו היו: סידני ג'יימס שטרן (1845-1912), שהפך ללורד וונדסוורת וסר אדוארד דוד שטרן (1854-1933). בנותי: הלן קרוליין דה שטרן שנישאה לצ'רלס וארד ב-1890 ואליס תרזה דה שטרן שנישאה לפרנסיס אלפרד לוקאס ב-1887.

סידני ג'יימס דה שטרן מאוחר יותר הברון וונדסוורת Wandsworth (1845-1912), הבן הבכור של הרוזן דוד דה שטרן, קיבל תואר אצולה אחרי ששירת כחבר הפרלמנט, וגם הפך לרוזן של ממלכת פורטוגל. הוא החזיק במשרת קולונל-כבוד של גדוד המתנדבים הרביעי של חטיבת East Surrey, והיה חבר בשלושה מועדונים (clubs) בלונדון. היו לו שני בנים, סר פרדריק קלוד שטרן שהתחתן עם סיביל שליס לוקאס ב-1919, וסר אלברט ג'ראלד שטרן.

סר אלברט ג'ראלד שטרן (1878-1966), בנו של סידני ג'יימס דה שטרן, התחנך במכללת איתון (Eton) ובמכללת קרייסטצ'רץ' (Christchurch) בקיימברידג'. הוא למד בבקאות בפרנקפורט ובניו-יורק, וב-1903 נעשה שותף בחברה המשפחתית האחים שטרן. לבקשת משרד החוץ, הוא טיפל בהשגת אישור להלוואה גדולה לסולטן מרוקו ומקדמה של מיליון והצי לירות שטרלינג לתורכים הצעירים בקונסטנטינופול (איסטנבול של היום). בזמן מלחמת העולם הראשונה (1914-1918) הוא תרם תרומה חשובה לפיתוח הסנק הראשון בקרב אראס (Arras) באפריל 1917, היה לטנקים בריטיים אלה תפקיד נכבד. שטרן קיבל דרגה צבאית גבוהה וב-1919 קיבל תואר אבירות. ב-1922 הוא נשא לאשה את הלן, בתו של סר פרדריק אור-לואיס (Orr-Lewis), עזבה את הדת היהודית ועברה לנצרות,

אבל לא הוטבלה למעשה עד 1966, כשהיתה קרובה למותה. מ-1944 הוא היה יושב ראש של מכללת Queen Mary ובשנים 46-1945 היה השריף של מחוז קנט. היו לו שני בנים, ג'ון ודוד שטרן, ושתי בנות אן שטרן ופיישנס מרידיי (Patience Merryday) שטרן, שהתחתנה עם מייקל קמפבל דייואס (Devas).

סר אדוארד דוד שטרן (1854-1933), הבן השני של הרוזן דוד דה שטרן. נישואיו הראשונים היו לקונסטנס ג'סל, בתו של סר ג'ורג' ג'סל, ב-1883. ב-1908, 17 שנים לאחר מותה של קונסטנס, הוא התחתן עם סיביל טק (Tuck), בתו של סר אדולף טק, והסכם הנישואין היה על מיליון לירות שטרלינג. משתי הנשים לא היו לו ילדים. אדוארד שטרן קיבל תואר אבירות ב-1904. נוסף להיותו מנהל בפועל של האחים שטרן ומנהל של בנק מיידלנד היו לו גם כמה משרות-כבוד, כולל משרד שריף, מנהל בית חולים בלונדון ומפקד גדוד המתנדבים. הוא היה חבר בשלושה מועדונים מכובדים בלונדון, והיה בעל אחוזה כפרית באזור Surrey. במותו שלחו המלך והמלכה תחומים לרעייתו הליידי שטרן.

הברון הרמן דה שטרן (1815-1887), בנו של יעקב סמואל שטרן, נולד בפרנקפורט ועבד כבנקאי בפריס ובלונדון, ושם הוא ייסד את בנק האחים שטרן, יחד עם אחיו דוד (שנעשה לאחר מכן רוזן). ב-1845 הוא נשא לאשה את יוליה גולדשמיד, הבת של אהרון אשר גולדשמיד. ביולי 1864 העניק לו מלך פורטוגל את התואר ברון, כהכרה על השירות שניתן למדינה זו על-ידי האחים שטרן. בזמן פטירתו הוא היה המנהל של הבנק האימפריאלי (Imperial Bank), הבנק של רומניה והבנק של לונדון וסן פרנסיסקו. הוא היה אחד מהאנשים העשירים באנגליה, ורכושו נאמד בשנות השמונים של המאה ה-19 ב-15 מיליון לירות שטרלינג. לברון הרמן ולליידי יוליה דה שטרן היו שני בנים, הרברט ואלפרד, ושתי בנות, יוליה ואמילי תרזה.

הרברט דה שטרן (1846-1919), הברון הראשון ממייכלהאם, הבן של הברון הרמן והליידי יוליה דה שטרן, נשא לאשה את אימה (Aimee) ג'רלדין בראדשו, ב-1898. היו להם שני בנים, הרמן אלפרד דה שטרן, הברון השני ממייכלהאם, שהתחתן עם ברתה קאפל, וג'ק הרברט דה שטרן.

יוליה דה שטרן (ב' 1935) יותר מאוחר ליידי סלומונס, בתם של הברון הרמן וליידי דה שטרן, נישאה ב-1882 לסר דוד לייבל סלומונס. אחותה, אמילי תרזה, יותר מאוחר ליידי שרבון, נישאה ללורד שרבון ב-1894.

(1879-1957), חבר הפרלמנט הבריטי.

לידות, נישואין וקבורות בין צאצאי משפחת שטרן. כפי שקרה בהרבה משפחות יהודיות מפורסמות ואמידות, שעובו את הגיטו האירופי, היה מלווה לעתים קרובות שיפור המעמד החברתי בניתוק כל קשר ליהדות. תופעה זאת נראית בבירור בחלק מההודעות בעיתונות, הקשורות לצאצאים האנגלים של משפחת שטרן מפרנקפורט.

רשימה מפורטת, ומעניינת מאוד, של הודעות בעיתונות על לידות, נישואין וקבורות ניתנת בנוסח האנגלי של המאמר.

הערה. הרולד שטרן (1897-1890) היה דוד של המחבר. באוקטובר 1974, הוא כתב: "במה שנוגע לסר אדוארד שטרן, כשהייתי ילד קטן, אבי (יעקב שטרן) אמר לי שהוא היה בן דוד שלו, ושהיתה מריבה בין המשפחות וכל הקשרים נותקו. זה כל מה שאני יודע". אולם המחקר מראה שאביו של הרולד, יעקב שטרן, חי בליטא והפליג דרך ריגה, הגיע לניו-יורק ב-1882 ולממלכה המאוחדת בערך ב-1890. עד היום הזה אין למחבר כל הוכחה שהיא על קשר עם "דוד עשיר" בפרנקפורט, עד כמה שהדבר היה יכול להיות משמח!

ביבליוגרפיה נוספים
ראה בסוף המאמר באנגלית.

הרולד לואין הוא פסיקאי בנימלאות, שהגיע לישראל לפני כ-32 שנה. הוא מחלק את זמנו בין פרוייקט הכנת מפתחות לרישומי בתי כנסת בלונדון, צילום פרחים, חקר תולדות המשפחה ועבודה בהתנדבות ביד שרה.

מריבה משפחתית. ב-1919 ניתן פירסום לנתק רציני במשפחה המורחבת, כאשר העיתון Evening News מ-10 במרס מסר על שימוע במדור הירושות של בית המשפט העליון. לפי העיתון, רק שני ימים לפני מותו של הרברט זה שטרן, הברון הראשון ממייכלהאם, נישאה גב' ברטה קאפל לבנו של הברון, הרמן אלפרד דה שטרן (שהפך לברון השני ממייכלהאם עם מותו של אביו), וקיבלה מתנת נישואין של 600,000 לירות שטרלינג. בשימוע הועלו ספקות לגבי מצבו הנפשי של הברון. הראשון כאשר העניק את המתנה לכלת בנו, ולגבי תקפותה של צוואה שנכתבה ממש לפני מותו של הברון. מידע מעניין שהתגלה בבית המשפט הוא שחלק מהרכוש נשלח מהממלכה המאוחדת לבלגיה ולגרמניה לשמירה! המריבה יושבה רק בשנת 1928.

אישים אחרים באנגליה שהם צאצאים של משפחת שטרן מפרנקפורט

לפני כ-6 שנים הציג ד"ר אנתוני ג'וסף דו"ח ממצה (ראה ביבליוגרפיה) של הגניאלוגיה של משפחת שטרן, המבוסס על שני מאמרים בגרמנית, לפיהם היו אבותיו של אנתוני ארמסטרונג ג'ונס (לורד סנודון-Lord Snowdon), בעלה לשעבר של הנסיכה מרגרט, ממשפחת שטרן. מגדל, הבן הצעיר של זיסקינד שניאור שטרן, היה אבי סבה של קרוליין שטרן, שנישאה לאהרן מסל מדארמשטדט, אחד האבות של הדוכסית מרוסה (Countess of Rosse), אמו של לורד סנודון. באחד מהטבלאות שבנספח למאמר זה ניתן לראות את יעקב סמואל שטרן (1780-1833) בדור 41. אחותו (לא נמצאת בטבלה) היתה קרוליין שטרן (1782-1854) שהתחתנה עם הברון סלומון מאיר פון רוטשילד ב-1800. בתם בטי התחתנה עם אחיו הצעיר של סלומון מאיר, ג'יימס, אבי כל הרוטשילדים מפריס, וניגם, דרך בטי, היה ג'יימס דה רוטשילד

בתי הקברות היהודיים בבואנוס איירס, ארגנטינה

פאול ערמוני

מאוד בבקשה לתרום את הכספים הדרושים להקמת בית קברות יהודי, אך מבלי להתחייב לקבלם כחברים בקהילה. עשירים אלה השיגו את ממונם מסחר בעבדים לבנים ומניהול בתי בושת, בהם הועסקו נשים יהודיות שהובאו במירמה מארצות אירופה המזרחית לארגנטינה. יהודים אלה קיבלו את הכינוי "הטמאים" בגלל עסקיהם המפוקפקים. למעשה הם נימנו עם המהגרים היהודיים הראשונים בארגנטינה, כפי שמסופר בעיתונות המקומית משנת 1879. כאשר הגיעו אוניות עם מהגרים יהודיים ב-1889 וב-1891, ניסו ה"טמאים" למשוך לעסקיהם את הבנות היהודיות היפות. הטמאים, שהיו ברובם הגדול אשכנזים, החליטו לארגן לעצמם את מוסדותיהם: בית קברות, בית כנסת, רבנים, וכו'. כ-1900 הם רכשו חלקת אדמה צמודה לבית הקברות העירוני Barracas al Sud (כיום המקום נקרא Avellaneda) וחלקה זו הפכה לבית הקברות שלהם.

בית הקברות היהודי הספרדי הראשון

באותם הימים היו היהודים ממוצא ספרדי כרבע מהקהילה היהודית כולה. אולם הם נדרשו ע"י הקהילה לספק את מחצית הכספים לרכישת אדמה למטרת קבורה, בניגוד לחלקם הפרופורציונלי בקהילה, ולכן הם החליטו למצוא פתרון בנפרד. בעקבות זאת הם קנו מה"טמאים" חלק מאדמתם ב-Avellaneda והקימו את בית הקברות המרוקאי Acilba אשר נחנך ב-1900. זהו למעשה בית הקברות היהודי הראשון בבואנוס איירס, והוא כולל כיום כ-2200 מצבות. מצבות בית הקברות של הטמאים נחרבו ונשדדו פעמים רבות, כי חיפשו בהם תכשיטים או שחפצו בלוחות השיש היקר. כיום הוא בטיפול של בית הקברות של המרוקאים בגלל הקירבה במקום.

ליניירס (Liniers) - בית הקברות היהודי האשכנזי

הראשון בבואנוס איירס

רק ב-1910 הצליחו היהודים האשכנזים לרכוש מגרש למטרת קבורה, במקום שכיום נקרא סיודאדלה Ciudadela. חלק מהמגרש נמסר לעירייה כאשר היא בנתה רשת כבישים מהירים, והמצבות שהיו שם הועברו למקומות פנויים בשטח שנשאר. מחיר המגרש שולם בתשלומים, ומכיוון שלא נמצא הכסף לכיסוי החוב, היו לקהילה משפטים רבים.

מדוע אין בית קברות בבואנוס איירס?

ב-1921 ניתן רישיון להקים בית קברות יהודי על

הקהילה היהודית של בואנוס איירס החלה להתארגן ב-1862 והיא מנתה רק עשרות אחדות של יהודים; טקס הנישואין היהודי הראשון נתאפשר על ידי שלטונות החוק ב-1860. יש להניח כי באותה תקופה גם נפטרו יהודים, ולהלן נבדוק היכן אלה נקברו.

בבית הקברות לה רקולטה (La Recoleta), בית קברות עתיק ומפורסם בעיר, ישנן אחוזות קבורה אחדות הנושאות עליהן סימנים יהודיים מובהקים כגון מנורה, לוחות חברית וכו', אך שם קבורים צאצאיהם של מומרים, שלא שכחו את מוצאם היהודי.

בית קברות שני, הנקרא בית הקברות של המתנגדים, או הפורשים, (Cementerio de los Disidentes), דהיינו בית קברות עבור לא קתולים, כגון פרוטסטנטים, אנגליקנים וכו', נמצא קרוב למקום שנקרא היום כיכר 1 במאי (Plaza 1 de Mayo) אשר במרכז העיר, והוא פעל בין השנים 1833 ו-1923. שם נקברו המתיישבים היהודים הראשונים בבואנוס איירס, משנת 1870 ועד 1892. מאחר שמשנה זו לא הורשו לקבור יותר שם, הוקמה חלקה עבור הפורשים בתוך בית הקברות צ'אקאריטה Chacarita. ב-1919 הועברו כמעט כל הנקברים היהודיים לצ'אקאריטה. בכל אותה התקופה פעלו היהודים להקמת בית עלמין מיוחד להם.

הקהילה היהודית החלה לאסוף כספים למטרה זאת ב-1879, וב-1885 הוקמה ה"חברה קדישא" ע"י AMIA, אירגון הקהילה, וזו פעלה במשך שלוש שנים למען קבלת רשיון קבורה מהעירייה, בחלקה חדשה בצ'אקאריטה. רשיון זה הושג ב-14 ביוני 1892. בשטח החלקה הזאת הוקם גם ביתן לטהרה. החברא קדישא קיבלה עזרה מן הקהילה ומן יהודים בעלי עמדה שבה, וב-11 בפברואר 1894 הוחלף שמה ל"חברא קדישא האשכנזית", ודאגתה המיידית היתה להשיג מגרש לשם הקמת בית קברות יהודי בבואנוס איירס.

במשך אותה תקופה המשיכו לקבור בצ'אקאריטה, אבל ב-1897 עלה מספר הנקברים היהודיים (23 ב-1895 ו-36 ב-1896), והרשויות הודיעו כי אין לקבור יותר בחלקה בגלל מחסור במקום. בכל זאת המשיכו לקבור עד 1900. בשנה זאת נשכרה חלקה בבית הקברות פלורס Flores ונקברו בה מעל ל-800 נפטרים עד לשנת 1935. תפעול חלקה זאת היווה כמובן פתרון זמני, אבל הקהילה היתה קטנה ובעלת אמצעים מועטים.

"הטמאים" (Los impuros)

באותם הימים פנתה הקהילה למגור היהודים העשירים

בתי הקברות הספרדיים

לספרדים שישה בתי קברות: 1. אבינדה (Avellaneda), בית-הקברות של המרוקאים, 2. סיודאדלה (Ciudadela), שלמעשה כולל את החלקה של יהודי האלב (סוריה) ואת החלקה של היהודים דוברי לאדינו, 3. לומאס דה זאמורה Lomas de Zamora בבעלות יהודי דמשק, 4. טאבלאדה Tablada של הספרדים של "עזרה הדדית", 5. באנקאלארי Bancalari שהוא בית הקברות החדש של דוברי הלאדינו.

בסך הכל יהודי בואנוס איירס קבורים באחד עשר בתי קברות שונים בעיר. כיום יש להוסיף לכל אלה בית קברות פרטי: קולינאס דל טיימפו Colinas del Tiempo. התקיימו מגעים להעברתו תחת חסות הקהילה, אך המשא והמתן נכשל בגלל התנגדותם של היהודים האורתודוקסים.

כיצד לאתר מצבות?

אירגון הקהילה מיחשב את הנתונים של הקבורים בבית הקברות לה טאבלאדה: השמות ומיקום המצבות, ומצורתן גם מפת בית הקברות ובה מסומנת הדרך אל המצבה.

בבית הקברות ליניירס סימון החלקות נדיר, אבל בית הקברות קטן יחסית והחיפוש אינו לוקח זמן רב מדי.

סטטיסטיקה של הקברות

אין כל נתונים על בית הקברות של המתנגדים. ידוע כי בבית הקברות פלורס נקברו לכל היותר 800 יהודים ומהם הועברו כ-170 לליניירס. חסר כל מידע על הנתרים. בליניירס יש 23,033 מצבות ובסיודאדלה כ-7,000 מצבות של יהודים אשכנזים. בטאבלאדה קבורים יותר מ-90,000. בבראזאטגוי יש יותר מ-12,000 מצבות.

משנת 1910 דאגה הקהילה AMIA לקבורתם של יותר מ-120,000 נפטרים בבתי הקברות שבבעלותה.

פאול ערמוני היה פרופסור למדע המתימטיקה עד לפרישתו לגימלאות ב-1992. מאז הוא עובד כנציג התיירות הישראלית וכמנהל לשכת המסחר ארגוני-ישראל, ובתקופה זו הוא תרם הרבה לגידול המסחר בין שתי המדינות בשיעור של פי ארבעה. כתודה על מאמציו לקדם את המסחר בין ארגוני ישראל הוא קיבל ב-1988 את המדליה של הקונגרס הארגוני.

ביולי 1996 הוא יסד את החברה הגניאלוגית היהודית בארגונינה עם 7 חברים בלבד. במאי 1997 הוא החליט להקדיש את כל זמנו לענייני הגניאלוגיה ולקידום החברה הגניאלוגית, והתחיל לבצע פרויקט זה לאחר כשנה.

מגרש ברח' פונטה ארנאס Punta Arenas אשר נרכש למטרה זאת. עבודות התשתית לא נתבצעו מספיק מהר, ובינתיים רצתה חברת צדקה להקים מעון ליתומים על מגרש גובל ושכני הסביבה הביעו התנגדות להקמת בית קברות. התנהלו ויכוחים ארוכים במועצת העיר. הסוציאליסטים התנגדו נמרצות להקמת בית הקברות היהודי, בטענה כי האזרחים הארגוניניים שווים בפני החוק בחייהם ומצב זה צריך להימשך גם במותם. כך נתבטל הרשיון, ומאז נאסר להקים בתי קברות פרטיים בשטח שיפוט העירייה. אגב, זה בדיוק מה שקרה גם במוטיבידיא, בירת אורוגוואי השכנה: בית הקברות היהודי נמצא בעירייה סמוכה.

הכישלון בפונטה ארנאס הביא לחיפוש פתרונות אחרים. אחד מהם היה להגדיל את שטחו של בית הקברות ליניאס. ב-1928 נרכש מגרש סמוך והוא אוחד עם בית הקברות, וחלק זה נקרא: Puerta Nueva (שער חדש). ב-1929 חנכה מועצת הקהילה את בית הקברות השני, הגובל בסיודאדלה (Ciudadela). חלקה צמודה נקנתה ע"י הקהילה ההאלבית-סורית, ועוד מגרש סמוך נמכר ב-1929 לקהילת דוברי הלאדינו, יהודים יוונים ויהודי הבלקן. לסיכום, בסיודאדלה ישנם שלושה בתי קברות צמודים זה לזה.

ב-1952 רכשה קהילת דוברי הלאדינו שטח קבורה חדש בבנקאלארי Bancalari, כי בית העלמין של סיודאדלה התמלא לגמרי. שטח חדש זה נפתח ב-1955. הקהילה הצליחה לפתוח בית קברות שלישי ב-1935. היא רכשה מהקהילה הספרדית סוקורוס מוטואוס Soccoros Mutuos (עזרה הדדית) את חלקו העיקרי של בית הקברות לה טאבלאדה La Tablada, שנפתח ב-1930 בעקבות חוק Urubru. השטח הוגדל מאוחר יותר ע"י קניית מגרשים סמוכים, למרות תלונותיהם הרבות של דיירי הסביבה, שהיא כיום איזור תעשייתי צפוף. השטח הרחב אינו מאפשר שמירה קפדנית ומצבות רבות נופצו.

מאז 1913 נקברו מספר יהודים אשכנזים בבית הקברות לומאס דה זאמורה Lomas de Zamora, בית הקברות היחיד בתחום בואנוס איירס רבתי, והיחיד שלא נוהל ע"י הקהילה.

בראזאטגואי Berazategui - בית הקברות הרביעי

ב-1957 רכשה הקהילה בית קברות רביעי בבראזאטגואי מידי "אגודת ישראל" האותודוקסית. המגרש נרכש ע"י אגו"י ב-1952. כך מנהלת הקהילה ארבעה בתי קברות פעילים. העול הכלכלי כבד.

היהודים בויתוריה, ספרד

יעקב טל טולידנו

פוארה (Calle Nueva Fuera), והרחוב הנקרא פורטל-דל-ריי הגם תחומיה של השכונה היהודית, כפי שעזבו אותה היהודים עם גירושם ב-1492.

כיום מתגוררים באזור זה כ-1600 משפחות, בבניינים בני ארבע קומות. בשטח ארבעה בלוקים של בניינים, ובכל בלוק כ-100 מגרשים. ידוע כי בשכונות היהודיות גרו אך ורק יהודים, אך לעומת זאת חלק מהיהודים, בדרך כלל האמידים יותר ובעלי המקצועות החופשיים, התגוררו מחוץ לשכונה היהודית, בקרב התושבים הנוצרים.

רחובות השכונה היהודית של ויתוריה מימים עברו קיימים גם היום, אולם לא נשאר מאותם ימים, כנראה, אף מבנה, פרט לבית אחד "קזה דל קורדון" (Casa del cordon), העומד ברחוב קוצ'ילריה. זהו בית מהמאה ה-15 שנבנה על ידי סוחר יהודי עשיר בשם חואן סנזו דה-בילבאו, שהוטבל לנצרות (במקום אחר הוא מוזכר כאנוס). הבית קיבל את השם "קזה דל קורדון" בגלל צורת החבל הפרנציסקני המעטר את כניסתו.

החוקר סרדן מזכיר בספרו רישומים בספרי העיר ויתוריה בהם יש תיאור השכונה היהודית, כמו גם גורל בית הכנסת ובית העלמין בתקופה מאוחרת יותר. הרחוב הנקרא היום "קאיה נואבה דנטרו" היה, עד לגירוש, הרחוב הראשי של השכונה היהודית ונקרא בעבר "קאיה דה לה חודריה" (רחוב היהודים). שמו של רחוב זה שונה בתוקף צו של עיריית ויתוריה מיום 17 באוגוסט 1492 (17 יום בלבד לאחר צאת אחרון היהודים מויתוריה), שלפיו החל משנת 1493 יוסב שם הרחוב וייקרא "קאיה נואבה" (הרחוב החדש), ויטל קנס על כל מי שישתמש בשם העתיק. יותר מאוחר, כאשר נהרסה החומה שהקיפה את העיר ונפתח רחוב חדש מקביל, קראו לרחוב החדש "קאיה נואבה פוארה" (החיצוני) ושינו את שמו של רחוב "קאיה נואבה" לרחוב "קאיה נואבה דנטרו" (הפנימי). כנראה שבמקומות ובזמנים שונים קראו לרחוב זה גם רחוב "פורטל דל ריי" (שער המלך) מכיוון שהוא הוביל אל שער בשם זה שהיה בחומת העיר. הרחוב העתיק של החודריה הוא היום אחד הרחובות הצנועים ביותר ברובע העתיק של ויתוריה.

מספר היהודים שחיו בויתוריה

לא היו יהודים רבים בויתוריה שכוללת היום את שלושת המחוזות הבאסקיים: אלאוה, גיפוסקואה וביסקאיה. פ. קנטרה בורגוס כותב בספרו "הגעת לספירה של למעלה מ-20 קיבוצים יהודיים באזור שהוא היום מחוז אלאוה, 2 קיבוצים יהודיים במחוז

החל מחודש פברואר 1995 ועד אוגוסט 1996, לסירוגין, עם הפסקות של חודש ימים בין ביקור לביקור, התגוררתי בויתוריה לצורכי עבודה במפעל "גמסה" להרכבת מטוסים. את זמני הפנוי בימי סוף השבוע והגים ניצלתי לסיוורים בסביבה נפלאה זו של חבל הבאסקים. יצאתי לגיחות בנות יומיים, שבת ראשון, לערים הסמוכות; פמפלונה, טודלה, בורגוס, אסטלייה, אוליטה ועוד. בכל מקום חיפשתי את הנקודה היהודית. בערבים ביליתי בספריה העירונית הנפלאה ולמדתי הרבה על חיי היהודים באזור זה של ספרד. חיפשתי גם קשר למשפחתי, משפחת טולידאנו. ובארכיון המחוזי של ויתוריה מצאתי העתק של כתב יד, מיום 17 ביולי 1794, אשר נשלח מרבאט, מרוקו, על ידי יעקב טולידאנו בשם מלך מרוקו, לשלטונות ספרד, בנושא החלפת שבויים ספרדים בשבויים מורים. בספר הטלפונים של ויתוריה מצאתי רק משפחה אחת בשם טולידאנו, לא יהודים, ואולי מצאצאי האנוסים.

העיר ויתוריה היום

Vitoria-Gasteiz - ויתוריה היא עיר הבירה של פרובינציית אלאוה (Alava), שבחבל הבאסקים וכיום יש בה 214.000 תושבים. העיר נוסדה בשנת 1181 ע"י מלך נבארה, סנצ'ו השישי המלומד (Sancho VI el Sabio), במקום בו היה יישוב באסקי בשם גסטייץ (Gasteiz).

כיום ויתוריה היא עיר יפה ונקייה, ספק אריסטוקרטית, מטופחת בגנים ירוקים ורחובות להולכי רגל. העיר העתיקה עם רחובותיה הצרים נוסח ימי הביניים מלאה בארים, השוקקים בשעות הערב בני נוער רבים, במיוחד בסופי שבוע. העיר משמשת כמרכז עסקים לסביבה כולה, יש בה בנקים רבים ומשרדי ממשלה. מושב הממשלה ובית הנבחרים הבאסקי הם בעיר זו.

השכונה היהודית

כיום אין בויתוריה יהודים, אולם יש מסמכים המעידים כי מהמאה השתים עשרה ועד לגירוש גרו בה יהודים רבים.

השכונה היהודית הייתה צמודה לחומה שהקיפה את העיר העתיקה, והיציאה מהשכונה הייתה במקום בו היה שער בחומה שנקרא פורטל-דל-ריי (Portal del Rey), השכונה היהודית נפרסה על פני שלושה רחובות: קאיה דה לה חודריה (Calle de la Juderia), פינטורריה (Pintoreria), וקוצ'ילריה (Cuchilleria). הרחובות הנקראים היום קוצ'ילריה, פינטורריה, קאיה נואבה דנטרו (Calle Nueva Dentro), קאיה נואבה

גיפוסקואה ועוד כמה בביסקאיה".

למעשה רוב הקהילות הללו שבאלאוה היו קטנות, והן מתועדות במסמכים הרשמיים רק במאה ה-15. קהילות אלו הן תוצאה של פיזור היהודים בעקבות רדיפות קנ"א (1391), כאשר יהודים רבים נטשו את הערים הגדולות כדי למצוא מקלט בערי השדה, אשר נראו להם יותר בטוחות. הקהילות הבולטות היחידות היו של ויטוריה, לגוארדיה וולמאסידה (Valmaseda), ולקראת סוף המאה ה-15 גדלו גם הקהילות של סלבטיירה, לבסטידה וסלינס-דה-אניאנה (Salinas de Anana). בואם של היהודים לארץ זו לפני המאה ה-15 קשור כנראה לפעילות המסחרית של "דרך סנטיאגו" ולמסחר הענף אשר התקיים דרך האוקיינוס האטלנטי לארצות מערב אירופה, מערב אפריקה ואגן הים התיכון.

הקהילה היהודית החשובה ביותר של ארץ הבסקים הייתה ויטוריה. היא מתועדת החל משנת 1257 והיא היחידה הרשומה ב"Padron de Huete" משנת 1290. קנטרה (עמ' 65) חישוב ומצא כי הקהילה היהודית באותה שנה מנתה כ-300 נפש. יש ידיעות מעטות מאוד על היהודים בויטוריה במאה ה-14, אך יש ידיעות רבות אודותם במאה ה-15, שבחלקן מתחילות בביקור של ויסנטה פרר (Vicente Ferrer) בעיר, כדי להטביל כמה משפחות יהודיות לנצרות.

במחצית השנייה של המאה ה-15 הגיעה הקהילה היהודית של ויטוריה לשיא גודלה, וקנטרה (עמ' 294) מספר כי הייתה "המשמעותית ביותר והגדולה ביותר מכל צפון הפנינסולה" ועלתה על כל הריוחאנאס (Riojanas). הוא חישוב (עמ' 204) כי בעת הגירוש גרו בה 700 עד 900 יהודים, 6 עד 7 אחוים מכלל תושבי העיר. כמעט כל היהודים יצאו לצרפת השכנה בעת הגירוש של שנת 1492. יהודי באיון (Bayonne), העיר הצרפתית הסמוכה, הגם צאצאי יהודי ויטוריה.

בית הכנסת

לאחר הגירוש, הועמד בית הכנסת של יהודי ויטוריה למכירה. במקור אחר נאמר כי לאחר צאת יהודי ויטוריה מסרה אותו העירייה למלומד בשם פדרו דיאז מהעיר אוריונדו (Uriondo), כדי שיקים בו קתדרה ללימודי לטינית. זה היה מרכז ההדרכה הראשון שהוקם בוויטוריה, וידוע כי קתדרה זו התקיימה שנים רבות. קנטרה מגלה מסמכים נוספים אלו שהיו בפני סרדן, ולפיהם הפך מאוחר יותר המרכז ללימודי לטינית לבית החולים של סנטה אנה, ואחר-כך הוקם במקום הוספיס. קנטרה מאמין, וכן גם אני, לאחר שביקרתי במקום וראיתי את המבנה, כי בית הכנסת עמד במקום בו עומד היום הוספיס. הוספיס נמצא ברחוב "סן-ויסנטה-דה-פול" (San Vicente de Paul), שהוא המשכו של קאיה גואבה דנטרו, אשר לפני הגירוש

נקרא קאיה דה לה חודריה והיה הרחוב הראשי של שכונת היהודים. אמנם סרדן קובע כי בית הכנסת עמד במרכז הרחוב שנקרא היום "קאיה גואבה דנטרו", אך קביעה זו אינה סותרת את דעתו של קנטרה אם יוצאים מתוך הנחה כי גם רחוב סן-ויסנטה-דה-פול, שהוא המשכו של קאיה גואבה דנטרו, היה בעבר חלק מרחוב היהודים.

ההוספיס, כפי שמצאתי אותו היום, הגו בניין גדול ומרשים בן שלוש קומות, וברור כי הקומה העליונה נבנתה בתקופה מאוחרת יותר. על משקוף הכניסה הראשית אפשר לראות כי הייתה מזוזה במקום, לפי החרוץ באבן שנמצא בצד הנכון ובגובה הנכון, ונסתם. נראה כי הבניין עבר שיפוץ לאחרונה. בבניין אולם כניסה, ומימין לו אולם גדול אשר כנראה היה אולם התפילה. יתר החדרים בבניין שימשו כנראה כבית מדרש, כפי שהיה מקובל באותם זמנים אצל יהודי ספרד. ואולי חדרים אחדים שימשו כאולמות לאירועים קהילתיים. כיום משמש המקום מסעדה לנצרכים, בדרך כלל לזקנים.

בית העלמין היהודי

המוזכרת המעניינת ביותר שנותרה בוויטוריה היא בית העלמין היהודי, העומד במגרש החודיסמנדי, אשר פירושו "הר היהודים", (בבסקית Judiz-Mendi), והנמצא בקצה רחוב אולאגיל וקרלוס השביעי. בספרי העירייה מוצהר כי ב-27 ביוני שנת 1492, לפני הגירוש, נמסר בית העלמין מרצון לעירייה על ידי הרב משה בליד (Mose Balid), דיין ראשי של הקהילה היהודית, וישמעאל מוראטאז (Ismael Morataez) ראש הקהילה היהודית ונציגה, לאחר שהעירייה הבטיחה לשמור ולכבד את בית העלמין, במסגרת המגבלות שנקבעו על ידי נציגי היהודים. מחוות קורעי לב אפשר היה לראות בבית העלמין סמוך לעזיבת היהודים את עירם, כאשר באו היהודים הנרדפים והמרוששים להיפרד מקברות אבותיהם שלא יראו אותם לעולם יותר. ובאמת לא נותרה שם היום אף מצבה, כפי שקרה בכל בתי העלמין של ספרד, שאין בהם זכר למצבות היהודים. ברוב המקומות השתמשו במצבות לבניית כנסיות ובנייני ציבור.

ה"חווה" בין העירייה והיהודים בדבר בית העלמין קויים עד שנת 1952, כאשר נשיא הרבנות היהודית של אוור "הפירנאים התחתונים וארץ הלאנד" אשר מקום מושבו בבאיון (צרפת) יחד עם ראש העיר ויטוריה שיחררו את מועצת העיר מהגבלות שהיו על השימוש במגרשי בית העלמין.

כיום קיים שם גן ציבורי. למצבות הקברים אין כל זכר, כנאמר. גם גורלם של עצמות המתים לא ידוע. הייתה שמועה כי העצמות הוצאו והועברו לקבורה בעיר באיון, צרפת. אולם בביקור שערכתי בבית העלמין של

מאוחר, כאשר החלה בספרד התנועה של "תקנון טיהור הדם" (Limpieza de sangre) נגד האנוסים, היו ויטוריה וגיפוסקואה הראשונות שאימצו תקנון זה הלכה למעשה. בשנת 1486 קיבלה עיריית ויטוריה החלטות על צעדי דיכוי נגד הקהילה היהודית של העיר. טיב ההצעות לא ברור. בשנת 1488 חוייבו היהודים, בדרכם לבית הכנסת, לעבור טקס משפיל: היה עליהם לעבור בין שתי שורות של נוצרים שקראו להם קריאות גנאי כמו "כלבים", ירקו בפניהם והיכו אותם.

תרומת היהודים לעיר ויטוריה

בשנת 1181, כאמור, נוסדה העיר ויטוריה במקום בו היה קודם לכן יישוב באסקי בשם גסטייץ, ומיד עם תחילת עבודות הבנייה להרחבת העיר ולהקמת חומה להגנתה הגיעו אליה יהודים רבים, שהקימו במקום חנויות ובתי מלאכה, ופיתחו בה מסחר משגשג. נמצאו רישומים המעידים כי בשנת 1290 היה גובה המס השנתי ששילמו יהודי ויטוריה למלך, 11.392 מרבדי**, ובכך תרמו לקופת הממלכה. סכומים דומים שולמו מדי שנה בשנה, ותמיד שילמו היהודים מסים גבוהים יותר משכניהם הנוצרים. מתואר בתעודות גם כיצד עסקו רוב יהודי ויטוריה בגביית המסים עבור השליטים ובשליחותם, בגביית שכר דירה מזיירי מבנים ממלכתיים בכל ארץ הבסקים, ובהלוואה בריבית.

בתעודות מוזכרים גם מספר רופאים מפורסמים בעיר. בין פרסום צו הגירוש (31.3.1492) ובין תום האורכה שניתנה (31.7.1492) פרצה בויטוריה מגפה שהפילה חללים רבים מבין תושבי העיר, והרופאים היהודים של ויטוריה, למרות שהיו טרודים בבצרות התארגנו לחסל את עסקיהם כדי לעזור את ספרד בתוקף צו הגירוש, גילו אחריות ומסירות לתושבי העיר ונשארו לטפל בהם ולהילחם במגפה עד הרגע האחרון.

גירוש יהודי ויטוריה

בגלל הזמן הקצר שניתן ליהודים לחסל את עסקיהם, למכור את בתיהם ואדמותיהם ולגבות חובות, נוצר מצב אשר בו "נוצרי יכול היה לקנות בית מפואר תמורת חמור", ולבית העלמין היהודי בוודאי שלא היה קונה. ראשי הקהילה הנבונים של יהודי ויטוריה עשו את העסקה עם העירייה של ויטוריה, שהזכרנו לעיל, וביום 27.6.1492 מסרו את בית העלמין היהודי והמגרשים שלידו לצמיתות לעיריית ויטוריה בתנאי שלא ייבנו עליו בניינים ולא ישמש כשדה מרעה. זה היה הסכם יוצא דופן ולא נודע על הסכמים דומים שנעשו על ידי קהילות יהודיות אחרות בספרד. כמעט כל יהודי ויטוריה יצאו לצרפת השכנה בעת הגירוש של שנת 1492. יהודי באיון של היום הנם צאצאי יהודי ויטוריה.

באיון בחודש פברואר 1996 פגשתי בגב' ד"ר ניקול רודריגז-אלי אשר עסקה באותה עת בעבודות שיפוץ של בית העלמין של באיון, והיא לא שמעה על כך. היא הבטיחה לבדוק את הדבר, ובמכתב שקיבלתי ממנה יותר מאוחר היא מאשרת כי שום עצמות של קברי היהודים מויטוריה לא הועברו לקבורה בבאיון. אולם נראה כי מה שנתר מעצמות המתים נערם ונקבר בגן הציבורי, ועל המקום הוקם גל-עד ומצבה, ועליה כתובת המספרת על פרשה מרגשת זו. הגן נקרא "פארק חודיסמנדי". על המגרש אשר ליד הגן נבנה מרכז קהילתי (Centro Civico Judizmendi), לרחוב העובר ביניהם קוראים "קאיה חודיסמנדי" ולכיכר שליד המרכז הקהילתי קוראים "פלוזה ספרד" (Plaza Sefarad).

להלן הכתובת שעל המצבה:

En este lugares tuvo el cementerio Israelita que la aljama de Vitoria cedio perpetualmente a la ciudad en 27 Junio de 1492. La ciudad y su ayuntamiento respetaron lealmente las condiciones de la cesion durantes 460 anos hasta que en 27 de Junio de 1952 fue Vitoria liberada de ellas por convenio suscrito en esta fecha con el consistorio Israelita de Bayonne (Francia).

התרגום העברי של הכתובת:

במקומות אלו היה קיים בית עלמין יהודי אשר קהילת יהודי ויטוריה ויתרה עליו לנצח לטובת העיר ויטוריה ביום 27 ביוני 1492. העיר והמועצה העירונית כיבדו בנאמנות את תנאי הסכם הויתור במשך 460 שנה, עד שביום 27 ביוני 1952 שוחררה ויטוריה מתנאים אלו לפי הסכם חתום בתאריך זה עם הרבנות היהודית של באיון (צרפת)

ויש אומרים, כי יהודי באיון, שהם צאצאי היהודים שגורשו מויטוריה בשנת 1492, קיבלו מחסה בויטוריה במלחמת העולם השנייה בעת שנסו על נפשם מפני הצורך הנאצי ששלט בצרפת, וכאות הוקרה על הכנסת האורחים בעת צרה, בא הויתור לתנאי שהציבו אבותיהם בנושא בית העלמין.

רדיפות יהודי ויטוריה

יש תעודות ומסמכים רבים המאשרים כי בעשרים השנים שלפני הגירוש, נרדפו היהודים בערים ויטוריה וולמאסידה, ויש במסמכים ותעודות אלו סיכומים והחלטות של העיריות, המוכיחים באופן ברור אפליה של היהודים ורדיפתם, כולל גם צו משנת 1487 האוסר על יהודים לגור במקומות אלו. הצעה זו הוצעה כבר בעבר, אך לא אושרה על ידי המלכים. קצת יותר

הערות

* סנטיאגו דה קומפוסטלה היא עיר בת כ-70,000 תושבים בגליסיה שבצפון מערב הפנינסולה האיברית. זו עיר קדושה לנוצרים, המאמינים כי זה מקום קבורתו של השליח סנטיאגו (יעקב הקדוש), אשר הוצא להורג בירושלים ובאורח נס הועברו שרידיו למקום זה. הגילוי היה במחצית המאה ה-9 על ידי כומר שאור כוכב הדריכו למקום, ומכאן גם השם קמפו-סטלה "שדה כוכב". במקום נבנה מקדש אשר משך צליינים רבים מאירופה, וכל היישובים שהיו בדרכם פרחו ושגשגו כתוצאה מכך. עם הפריחה הגיעו יהודים רבים לאזור.

** המטבע מרבדי (Maravedi) הוכנס לשימוש בספרד בשנת 1135, עשרה מרבדי שווים דינרו אחד, 12 דינרוס שווים סואלדו אחד. בשנת 1107

בפרובינציה של אלאוה נמכר בית ב-50 סואלדו. ובשנת 1185 שילם כל תושב מס של שני סואלדו=240 מרבדי בשנה. קנס על רצח היה 100 עד 250 סואלדו. קנס על פריצה לבית 30 סואלדו. פציעה של גבר או אישה לגבר נשוי 30 סואלדו. פציעה של אישה לאשה נשואה 10 סואלדו. במאה ה-10 נע מחירו של סוס בין 40 ל-100 סואלדו, לפעמים יותר ממחירו של בית.

ביבליוגרפיה

ראה בסוף המאמר באנגלית.

יעקב טל-טולדנו נולד בירושלים (1932). הוא חוקר את משפחת טולדנו מישראל, מקנס וטנג'יר, מרוקו, וסלוניקה, יוון.

ביקור בבית העלמין שייך באדר, ירושלים

ישראל פיקהולץ

קשה ללכת בין השורות, כי המקום צר ולא תוכל לבדוק שתי שורות בבת אחת, אלא אם כן אתה גבוה מאוד. כל המצבות, חוץ מאחת (של הרב שרים), אופקיות. יש קבר אחד של חייל צה"ל, קרוב למדי לקברו של הרב שרים, ששמו עקיבא גוטליב. הקבורות הן פחות או יותר בסדר כרונולוגי, אם-כי יש גם מספר קבוצות משפחה. אין מצבות כפולות (של איש ואשתו). רוב המצבות הן פשוטות ביותר. בין המצבות החדשות יותר יש מספר קטן שיש עליהן גם עיטורים. הכתובות הן פשוטות ובמרבית המקרים כוללות את שם המשפחה. כ-10 עד 15 אחוז של השמות הם כנראה שמות ספרדיים, ולפעמים הקברים הספרדיים ממוקמים בקבוצות. אין הפרדה בין גברים לנשים.

אני חיפשתי שמות מסוימים, לכן לא גיסיתי לקרוא את כל הכתובות, אבל אף כי חלק מהמצבות היו במצב ירוד, יכולתי לבדוק כל מצבה בבית העלמין בשעתיים בערך. על כ-10 עד 15 אחוז מהמצבות בטון יצוק בלבד, ללא אבן מזהה. חלקן שבורות או הפוכות. במפלס התחתון יש מספר מקומות ריקים, אבל לא כל-כך הרבה כמו במפלס העליון. על מספר קטן מאוד של מצבות יש כתובות הכוללות אותיות לטיניות. השטח אינו שמור היטב, במיוחד המורד בין שני המפלסים. העצים הרבים הופכים את הגישה לקשה.

להלן רשמים מביקור בבית העלמין גבעת רם, הידוע בדרך כלל בשם שייך באדר. בבית העלמין רק קבורות של החברה קדישא ירושלים, מהתקופה 1948-1952. בית העלמין ממוקם מאחורי בניין הכנסת ומתחת לחלונות הבניין החדש של בית המשפט העליון (לא היה מויק שהחברים המכובדים בשני גופים חשויים אלה ייזכרו מדי פעם כי כולנו מגיעים לאותו מקום...). קיימות שתי כניסות. הגישה לאחת מהן היא דרך גן סאקר. יש משרד בכניסה, אך נאמר לי שהוא תמיד סגור. אני באתי דרך הכניסה העליונה, חנתי ליד הכנסת והלכתי כחמש דקות דרך מצפה הציפורים הירושלמי. אפשר להגיע במכונית לשתי הכניסות, אך אי אפשר לנהוג פנימה. אין מתקן לנטילת ידיים בכניסה העליונה, אם-כי יש שירותים מחוץ לבניין הכנסת. כל המספרים הניתנים להלן הם ניחושים שלי, ואני חייב להודות שאינני טוב בניחושים. במפלס העליון כ-150 קברים. אין סימוני חלקות, אבל התאריכים הרשומים הם תאריכים מוקדמים. יש שטחים ריקים בין הקברים, כאילו היו שם קברים אחרים שהועברו למקומות אחרים, קבועים. במפלס התחתון אולי 2000 קברים, מסודרים בשורות, והחלקות מסומנות א' עד ל'+. אין שבילים טובים בין השורות, כך שיש צורך לנחש אם רוצים למצוא אתר מדויק.

בחלקות הילדים המצבות הן מבטון פשוט. יש אולי 8 או 10 קברי ילדים עם שמות, אך לא יותר. המבקרים היחידים שפגשתי היו זוג תיירים מפינלנד.

ישראל פיקהולץ נולד בפיטסבורג מעט לפני קום המדינה. הוא עלה ארצה לפני עשרים ושש שנה, רוב הזמן תושב הנגב אך זה שמונה שנים גר בגוש עציון. הוא מתעניין

בתולדות המשפחה מהיותו ילד, אך לא התמסר לעניין ברצינות עד לפני כחמש שנים. זה שמונה עשר חדשים הוא מעורב במחקר שמטרתו לזהות ולקשר בין צאצאי כל משפחות פיקהולץ באשר הם. ישראל נשוי לפרנסיס ספיאן לבית זילברשטיין וחבר בסניף הנגב של החברה הגניאלוגית הישראלית.

איביה: מסע אל העבר

הרייט קסו

מ-29 עד 92, רובם מישראל, אבל היו גם בני משפחות מארצות הברית, קנדה, צרפת ודרום-אפריקה. לוח הזמנים הוארך, כך שיכיל גם יומיים בליטא, וביקור באנדרטאות לזכר הרציהות ההמוניות של היהודים על-ידי הנאצים ועל-ידי האוכלוסייה המקומית. המקומות שביקרנו בהם היו מינסק, וילנה, פונארי, טראקאי, לידא, מיר, ראדון, ועוד. נוסף לאלה עשינו גם שני טיולים פרטיים. המדריכה שלנו, תמרה קושיר, ילידת איביה ועולה חדשה בישראל, מצאה מדריך דובר יידיש שלקח אותנו לסוונציוניס (Svencionys) לבקר אצל בלומה כץ. בלומה ובעלה הם שני היהודים האחרונים בעיירה זו המונה כ-3000 נפש. היא בשנות השמונים שלה וזכרה שתי משפחות בשם הרמץ (Hamatz) שחיו שם בשנות ה-20 וה-30. בתה מתגוררת בארה"ב, והיא היתה מספר פעמים בארץ, ונתנה לנו שמות של אנשים בארץ שעשויים להוסיף לנו מידע. היא לקחה אותנו לסיור בעיר ולמקום מהוץ לעיר שבו אנדרטה לזכר אלפי יהודים שנרצחו בידי הליטאים (ראה צילום). בעקבות מאמציה הוקמה אנדרטה גם בכיכר העיר.

הסיור הבא היה ללונה (Lunna) ולגרודנו. היה יום קר וגשום, אבל הצלחנו לראות את בית-העלמין בעיירה, שלא השתנה ב-80 השנים מאז חמי עזב את המקום. בית העלמין הוא גדול, לא מטופח אבל לא הרוס. מיקומו, מהוץ לעיר וסמוך לבית הקברות הנוצרי, מסביר כנראה את מצבו הסביר.

מבסיסנו במלון בלידא, יצאנו במשך מספר ימים לסיורים באיביה ובסביבתה, עד ליום האחרון שבו התקיים טקס הזיכרון. הפעילות בתוך הקבוצה כללה שמיעת סיפורי המשפחות השונות. אין מלים חזקות דיין כדי לתאר את חוויות היהודים ששרדו ואת סבלם ביערות, ואת הסיפורים על הכפריים שעזרו ועל אלה שלא עזרו. חלק מהניצולים עדיין בחיים והמשפחות

בשנת 1996 גיליתי את ארגון יוצאי איביה, עיירה קטנה באזור לידא בבלרוס. אנחנו הוזמנו על-ידי הארגון להשתתף בטקס השנתי לזכר יהודי איביה והסביבה שחוסלו על-ידי הנאצים במאי 1942, ושם פגשנו את חברי הארגון. זאת היתה חוויה שלא נשכח לעולם, ושדירבנה אותנו, ללא ספק, להיות יותר פעילים בגניאלוגיה יהודית.

רוז (ראשה בלוך-Rasha Bloch) קסו, אם-בעלי הארווי (Harvey), נולדה באיביה ב-1909 ועזבה את העיירה בשנת 1922, אחרי שאיבדה באותה שנה את שני הוריה. חמשת אחיה ואחיותיה הקדימו אותה לארצות הברית, והיא עשתה את הדרך לבדה. אמה זבורה (הרמץ-Harmatz) בלוך נולדה בעיירה סוונציוניס (Svencionys), הנמצאת כ-40 ק"מ צפונית-מזרחית לוילנה, והתחתנה עם הלל בלוך מאיביה. זהו הקשר שלנו לאיביה.

במאי השנה התארגן סיור לאיביה, להקדשת אנדרטת זיכרון שהוקמה שם הודות למאמצי הארגון. השתתפו בסיור גם אנשים שהיו עדי-ראייה לאירועים של מאי 1942, וכל המסע צולם בווידיאו על-ידי הטלוויזיה של בלרוס. בעלי ואני השתתפנו בסיור, ראשית כדי לכבד את זכרון ההרוגים שכלל הנראה כללו גם מבני משפחתו, ושנית כדי להתהלך ברחובות של עיירת אבותיו שאמו היתה מספרת לו עליה - מסע אל העבר. נוסף לכך כלל הסיור ביקורים בעיירה לונה ובעיר גרודנו, שם נולדו אביו, אברהם קסו - Abraham Kasow, וסביו מצד אביו, יוסף ורבקה (שישאסקי) קסו (קצוב או קצייב) - Joseph and Rifka Kasow (Katzoff or Kaciew) (Shishatzky). מאחר שישראל איננה כה רחוקה ממקומות אלה, היתה זו הזדמנות פז שאין להחמיץ.

בקבוצה היו שלושים ושבעה אנשים, דוברי יידיש, רוסית ועברית. היו מיוצגים שלושה דורות, בגילים

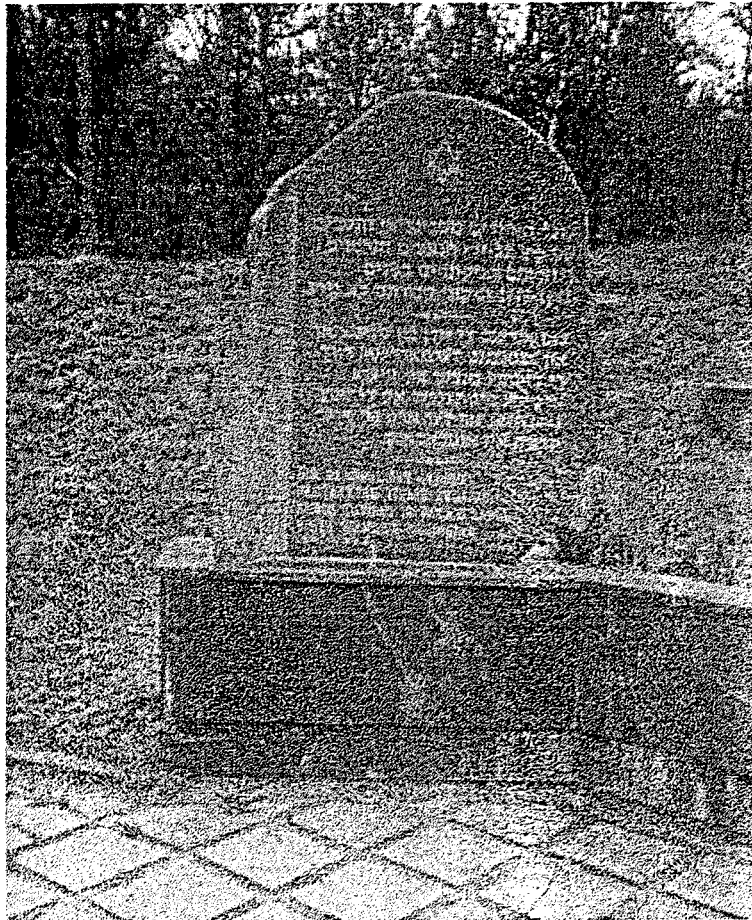
הישואלי במינסק, וקבוצת ילדי בית-ספר. היה יום קר, אך זה לא העיב על ההתרגשות שגרמו סיפורי העדות של חברי הקבוצה, שנאמרו בידיש, אנגלית, עברית ורוסית. איש לא עזב את המקום במשך הטקס, שארך שלוש שעות וחצי.

אתר הזיכרון, כמו גם האתרים שביקרנו במינסק, לידא, פונארי, הוא צנוע בהשוואה לגדולת האירוע עצמו. אבל האנדרטה החיה לכל מה שהיה בעבר היא ביקור של קבוצות כמו שלנו, זכירת העבר ומסירת הסיפורים לילדינו. זהו העיקר של הגניאלוגיה היהודית: שימת דגש על זכירה וזיכרון.

הרייש קסו היא ספרנית מדיה בספריית בלומפילד למדעי הרוח והחברה באוניברסיטה העברית בהר הצופים. מי שמעוניין במידע נוסף נא להתקשר בדואר האלקטרוני: mksasow@msec.huji.ac.il

השונות ביקרו אצלם. אחות של אחת המשפחות חיה שם עם בעלה, והפגישה היתה מרגשת. גם כאן הם היו היהודים היחידים, בעיר של כ-30,000 תושבים. לפי הזיכרונות והתיאורים של האנשים הגענו לאזור בעיר שבו חיתה כנראה ראשה בלון. היה מעניין לסייר בעיר, והיתה הרגשה שבנוגע לקידמה ומודרניות לא השתנתה העיר משנות ה-20.

ראינו את בית-הכנסת הישן, שאינו בשימוש, ושמענו נאום של ראש העיר. בית העלמין הרוסי, חוץ ממצבה אחת. ראש העיר התנצל על כך, ולאחר מכן כובדנו בארוחת צהריים במסעדה היחידה (כנראה) בעיר. זה היה ניסיון מכובד להגיש ארוחה בעיר ובארץ מרוששות. כמו בכל המקומות שביקרנו בהם, גדולים או קטנים, קיימת גם כאן כיכר העיר המסורתית ובה אנדרטה לזכר הניצחון הרוסי במלחמת העולם השנייה. בהקדשת אתר הזיכרון השתתפו ראש העיר, הקונסול

אנדרטה לזכר אלפי יהודים שנרצחו בידי הליטאים

על סף המודרניות: יהדות גרמניה במאות ה-18 וה-19

פרופ. רוברט ליברלס

סיכום ההרצאה על-ידי מרתה לוינסון לב-ציון

יש לזכור כי בימים ההם לא היתה ישות שנקראה גרמניה, אלא רק סדרת קונפדרציות של פרוסיה, מדינות קטנות נפרדות, אחוזות פיאודליות ושטחי שיפוט של בישופים - עד לאיחוד תחת שלטונו של ביסמרק. התקדמות-מה השיגו היהודים ב-1869, כאשר הוענקה להם אמנציפציה פוליטית על-ידי הקונפדרציה הצפונית, ועל-ידי שאר החלקים של הרייך השני ב-1871. ניתן לומר כי זהו המחזור השלישי של אמנציפציה, שנמשך מ-1870 עד ליישום חוקי נירנברג בשנת 1935.

בחלק השני של הרצאתו התרכז פרופ' ליברלס בקהילה היהודית בגרמניה. הוא דן בשינויים בקהילה היהודית, שהתחילו בתנועת הרפורמה ביהדות. סימני השינוי הראשונים היו בהמבורג של השנים 1818-1819, עם הקמת בית הכנסת הטמפל. דבר זה היה תוצאה של תנועת סוחר המעמד הבינוני, שהיו להם קשרי סחר עם לא-יהודים. הקהילה היהודית בוסטפליה, בראשותו של ישראל יעקבסון, היתה הראשונה הידועה כקהילה רפורמית. כאשר יעקבסון עבר לברלין, הוא הביא איתו את רעיונותיו ופתח בית-כנסת בתוך בית. אבל מלך פרוסיה הרגיש מאוים על-ידי כל תנועה רפורמית שהיא, מפני שדעתו היתה כי רפורמות בדת ובפוליטיקה קשורות זו לזו, וכתוצאה מכך נחסמה התנועה הרפורמית ב-1823. בסופו של דבר, תפס את הבמה הרב הרפורמי אברהם גייגר, ושאר הסיפור ידוע לכול. תנועת האורתודוקסיה החדשה תפסה במידה רבה את מקום האורתודוקסיה המסורתית. השינוי התבטא בחינוך - שהיה חילוני; נושאים יהודיים רבים שנו; התפילה בבית-הכנסת כללה מקהלה; הדרשה היתה בגרמנית; הושם דגש על איפוק, המתפללים התנהגו בנימוס והילדים שמרו על השקט. האורתודוקסיה החדשה קיבלה על עצמה את האמנציפציה ורצתה להוות חלק מהחיים הכלכליים והאינטלקטואליים של התקופה.

פרופסור ליברלס סיים את הרצאתו בדיון על המקורות שהשתמש בהם במחקרו על חיי היום-יום של יהודי גרמניה במאות ה-17 וה-18. הוא מחלק מקורות אלה לשלושה סוגים: זכרונות, ארכיונים ציבוריים, ושו"ת, ולכל סוג יתרונות משלו ובעיות משלו. הזכרונות של גליקל (Glickl) הם הידועים ביותר מאותה תקופה, אבל למעשה יש לפחות עשרה ספרי זכרונות שונים, מהתקופה המודרנית המוקדמת. הארכיונים הציבוריים בגרמניה מכילים כמות גדולה של תיעוד על תחומי חיים מסוימים הקשורים לאינטראקציה עם רשויות

חברי סניף הנגב של החברה הגניאלוגית הישראלית שמעו ביום 10 בנובמבר 1999 את הרצאתו של פרופסור רוברט ליברלס מאוניברסיטת בן-גוריון על הנושא הנ"ל. פרופ' ליברלס הוא גם יו"ר של מכון ליאו בק, ירושלים.

השאלה ממתי ניתן לדבר על יהדות מודרנית בגרמניה? היא קצת יותר מסובכת מאשר נראה במבט ראשון. אם כי התיאוריה הפופולרית גורסת כי המודרניות מתחילה עם האמנציפציה והמהפכה הצרפתית, מסכים פרופ' ליברלס עם דעתו של סלו ברון (Salo Baron) שיש לחזור לאמצע המאה ה-17 אם מבקשים לחפש את מקורותיה. מאורע מכריע בתהליך זה היה, שלום וסטפליה, בסיום מלחמת 30 השנים בין הקתולים והפרוטסטנטים. היהודים, שלא היו חלק מהסכסוך, נהנו משלום זה, מאחר שהצורך הכללי לסובלנות הדדית היה גם לטובתם. אירוע אחר בעל השפעה היה חזרתם של היהודים לאנגליה, לאחר משא ומתן שנהל על-ידי מנשה בן ישראל מאמסטרדם.

פרופסור ליברלס הדגיש כי האמנציפציה של יהודי גרמניה לא היתה תוצאה של מאורע מסוים אחד, אלא היה תהליך, שלעיתים התגבר ולעיתים נחלש. הקרב קשה ביותר על האמנציפציה של היהודים בגרמניה התקיים ב-1780, כאשר הקיסר יוזהף השני הוציא אחד משבעת "צוויו הסובלנות" שלו, שהראשון ביניהם ניתן בבוהמיה והאחרון בגליציה. אולם, מאחר שהצו לא כלל זכויות פוליטיות, אי אפשר לקרוא לכך אמנציפציה אמיתית. תחילת הדיונים על האמנציפציה הפוליטית היא בכתבי כריסטיאן דוהם (Christian Dohm) "על שיפור המעמד האזרחי של היהודים" (On the Civic Improvement of the Jews). טענתו העיקרית היתה שאם היהודים יהיו חלק אינטגרלי של החברה, הם לא יהיו עוד שונים ולכן יהיה צורך להעניק להם את כל הזכויות האזרחיות.

תבוסתו של נפוליאון הביאה לסיום הגל הראשון של האמנציפציה ולביטול זכויות האזרח של היהודים. אף כי היוכוחים בנקודה זו נמשכו, הצעד השני לקראת האמנציפציה לא נעשה עד למהפכה של 1848. היהודים שימשו או כחברים באסיפה הלאומית, והיהודי גבריאל רייזר היה סגן הנשיא של האסיפה הלאומית במהפכת 1848. אמנם חייה של אסיפה לאומית זו היו קצרים, והיא התפרקה שנה לאחר מכן. האריסטוקרטים נשמו או נשימה עמוקה, כרתו ברית ביניהם וביטלו את רוב החוקים שהעניקו שוויון לאזרחים.

למעוניינים בחקירת חיי היום-יום בזמן הנאצים, פרופסור ליברלס ממליץ בחום על הספר החדש של מריון קפלן (Marion Kaplan) על החיים היהודיים בגרמניה הנאצית, שיצא לאור ב-Oxford University Press.

הממשלה. מאז התמוטטות אירופה הקומוניסטית, ובמיוחד נפילת חומת ברלין, נעשו זמינים להיסטוריונים אוספים עצומים שלא היה ידוע שקיימים או שלא היתה גישה אליהם. השימוש בשו"ת נעשה הרבה יותר נוח הודות לפרוייקט השו"ת של אוניברסיטת בר-אילן והעלאת החומר על תקליטור.

הספרדים באימפריה העות'מאנית - ביבליוגרפיה

ליאון ב. טראנטו

תורכיה, יוון, האי רודוס, מצרים ובולגריה. היא מופיעה בחלק האנגלי של גיליון זה, מכיוון שכמעט כל הפריטים בה פורסמו בשפות לועזיות שונות.

מפאת חוסר מקום לא צורפה הביבליוגרפיה אל מאמרי אשר פורסם בשרשרת הדורות, כרך יד', מס' 1. רשימת פרסומים זאת כוללת כ-100 עיולים ומכסה בעיקר את

ביקורת ספרים

הספרות העברית באוניברסיטת תל-אביב. בספר גם סקירה היסטורית על מהלך החיים היהודיים בקישינוב ועל ההתפתחויות שהביאו לפרוץ הפוגרום. כמו-כן, כמובן, שמות הנרצחים ובני ביתם, עיסוקיהם וכתובותיהם. בתוך העדויות עצמן מופיעים לעיתים שמות של בני משפחה נוספים של נותן העדות, כתובתם ועיסוקם. אפשר ללמוד מהעדויות גם על קשריהם המשפחתיים של הנפגעים עם תושבי מקומות אחרים, שאליהם ברחו. במקרה אחד מופיעה ביוגרפיה קצרה של הנרצח: דוד בן אברהם חריטון.

הגניאלוג ימצא בספר תמונה היסטורית נאמנה של החיים היהודיים בקישינוב, עשרות שמות משפחה, קשרים משפחתיים, וגם קשרי משפחה עם תושבי יישובים אחרים, גם מחוץ לבסרביה, כגון אוקראינה.

ספר מלכי ישורון ושבתאי חכמי אלג'ריה מאת אליהו מרציאנו, ירושלים, מכון הרש"מ, תש"ס.
סיכמה: מטילדה טג'ר

בעצם נושא, ספר זה הינו חידוש כי זהו הספר הראשון הן ברבני אלג'ריה. המחבר קיבל את השראתו מהספרים "מלכי רבגן" על ביוגרפיות רבני מרוקו אשר יצא לאור ב-1929, ו"מלכי תרשיש" שיצא לאור ב-1986 על רשימת רבני תוניסיה. כעת הושלם חיבור

"עדויות נפגעי קישינוב 1903", הרצ' יד טבנקין, הקיבוץ המאוחד 1991.

סיכום: יוסף רום

תושבי קישינוב בשנת 1903 - מקור למידע גניאלוגי בספר נמצא חומר רב על תושבי קישינוב, מולדובה (בסרביה). ב-6 באפריל 1903 פרצו בקישינוב, שהיתה באותו הזמן תחת שלטון רוסי, פרעות דמים שנמשכו שניים-שלושה ימים. במהלכן נרצחו 49 גברים, נשים וטף, נשים נאנסו ומאות יהודים נפצעו. בעקבות הפוגרום עבר זעזוע על הציבור היהודי, וקמה "ועדה היסטורית" יהודית, ובראשה ש' דובנוב, אשר מינה את ח"נ ביאליק לגבות עדויות מן הנפגעים. עשרות העדויות שנאספו על-ידי ביאליק ושני עוזריו כונסו בספר, והן מסודרות לפי כתובות המגורים של מוסרי העדות.

בראש כל עדות מופיעים בדרך כלל פרטים אישיים של הנפגע: שמו, גילו, עיסוקו, מצבו הכלכלי, מוצאו, מצבו המשפחתי, ולעיתים גם שם אשתו וצאצאיו. העדות נמסרה במקור בידיש ותורגמה לעברית, כנראה, בו במקום. העדויות המקוריות נמצאות בבית ביאליק בתל-אביב, וכוללת פרטים נוספים שנשמטו בזמן התרגום והעריכה, ובהם הרקע המשפחתי של המעיד. צילומי העדויות המקוריות נמצאים במכון כ"ץ לחקר

הביוגרפיות של רבני צפון אפריקה.

במבוא מגולל המחבר את תולדות יהודי אלג'יריה תוך כדי ציטוט של דברי חכמי המדינה. כפי שנראה להלן, שונה לגמרי סיומו של המהלך ההיסטורי של יהודי אלג'יריה מקורות יהודי הארצות השכנות: מרוקו ממערב לה ותוניסיה ממזרח לה.

בשלוש המדינות בצפון אפריקה התקיים יישוב יהודי קטן המורכב מצאצאי עבדים יהודיים שהובאו ע"י הרומאים לאחר חורבן הבית השני. מאחר שספרד הייתה גם קרובה וגם נשלטת ע"י ערבים, התנהלה ללא כל מפריע תנועת יהודים בין ספרד לבין צפון אפריקה. אם כן מובן הדבר שכאשר יהודים ממחוז אראגון שבספרד סירבו להתנצר (בשנת קנ"א 1391) הם מצאו מקלט במדינות צפון אפריקה.

האוכלוסייה היהודית של צפון אפריקה נתחזקה עוד יותר אחרי הגירוש ב-1492. אבל להבדיל משכנותיה, אלג'יריה נכבשה ע"י צרפת ב-1830 והפכה לחלק אינטגרלי של צרפת. היא חולקה לשלושה מחוזות (départements): אלג'יר Oran, Alger, אוראן וקונסטנטיין Constantine. ב-1870 הוחק חוק הידוע בשם "חוק כרמייה" (décret Crémieux), אשר על פיו הוענקה ליהודי אלג'יריה נתינות צרפתית מלאה על כל זכויותיה וחובותיה. מטבע הדברים, החלו בני הקהילה היהודית לאמץ את התרבות הצרפתית והתרחקו מעט מן הדת היהודית, אף על פי שנשארו נאמנים למסורתם עתיקת הימים. עם הכרזת עצמאותה של אלג'יריה ב-1962 עזבו כל יהודיה את המדינה וכמעט כולם התיישבו בצרפת.

הספר שלפנינו הוא מילון ביוגרפי המסודר בסדר אלפביתי מלא של שמות המשפחה של הרבנים ושמותיהם הפרטיים. המאמרים, ארוכים או קצרים בהתאם למידע שנמצא, מהווים את הפרק הראשון. הפרק השני מוקדש לביבליוגרפיה של חיבורי הרבנים, דבר המוסיף על ערכו המדעי של הספר כולו. הפרק השלישי מוקדש ללקט ממעשיהם ומהיכולותיהם של הרבנים המפורסמים יותר. בעמוד האחרון הוסיף המחבר רשימה של 36 רבני לוב. אלה יהיו אולי הנושא של ספרו הבא.

התקופה המתוארת משתרעת מסוף המאה ה-14 ועד שנת 1962, שנה שהאחרון מיהודי אלג'יריה עזב את המדינה, וזוהי סגירת מעגל, שהתחיל עם הגעתם של גולי ספרד הראשונים ב-1391, מאה שנה לפני הגירוש הסופי.

הן ב"מלכי רבנו" וב"מלכי תרשיש", והן בספר שלפנינו, ישנן שושלות רבנים רבות, דבר בעל ערך גיאלוגי מובהק. נברך כאן את המחבר על יוזמתו ועל עבודתו המקיפה והמדויקת הבאה למלא את החסר.

משפחת דוידוב: חוויות משפחת מהגרים, מאת הארי

בונין דוד גולדברג *, הוצ' משפחת דוידוב, 1995

סיכום: שלום ברונשטיין

רמת הספר, שפורסם ב-1995 ונתרם לספרייתנו על-ידי הארי ד' בונין מצביה אתגר לספרים העוסקים בתולדות המשפחה. המחברים, בני-זודים ונכדים של הארי ואליוזבת דוידוב, פותחים את ספרם בהערות ששתיים מהן מדברות אל ליבו של כל מי שחוקר את תולדות משפחתו: "בילדותנו ובנעורינו קיבלנו את דוידוב ודודותינו כדכרים קיימים המובנים מאליהם", וכן "כאשר בני דוידוב מדור המהגרים התחילו לעבור מן העולם, לא ראיתי בבירור את השינויים המתרחשים". למזלה של משפחת דוידוב ושל כל המעוניינים בגיאלוגיה, המחברים לא הרימו ידיים.

זה איננו סיפור משפחתם בלבד. המחברים מספקים לנו מידע רב מאוד על הרקע של עיר מוצאם אליזבתגראד (קירובוגראד), היום באוקראינה. הם מפרסמים מסמכים רבים, חלקם בפעם הראשונה, מתורגמים מעברית, יידיש, רוסית וגרמנית, ומשלימים בכך את התמונה של הסכנות בחיי יהודי רוסיה בסוף המאה ה-19 ובתחילת המאה ה-20. הבן הבכור במשפחה נרצח בפוגרום 1905, והמחברים הצליחו למצוא דו"ח גרמני, משנת 1910, על הפוגרום ברוסיה ובו מצא את דודם רשום כ"ציוני", תחת הכותרת "הרשומים שלהלן נפלו בקרב עם ההמון". כך זה מוקדש, בצדק, לזכרו. המחברים מנסים, כמו-כן, לרשום את כל "הסיפורים והמסורות" ששמעו במשפחה בילדותם.

הדור הראשון הגיע לאמריקה עם שבעה ילדים צעירים, וילדים נוספים נולדו וגדלו בביתם החדש. מבין העשרה, שבעה הקימו משפחות משלהם, ובתוך חמישה דורות מספרם גדל ליותר מ-75. במסירות רבה מספקים המחברים מידע על רבים מהצאצאים האלה, ומראים מה הושג בשנים שחיו באמריקה. רוב בני הדור הראשון היו עובדי "הצווארון הכחול" (פועלים פשוטים). בכל זאת, אחד מהם (אמו של אחד המחברים) קיבל בשנות ה-20 תואר אקדמי מאוניברסיטת פנסילוניה ומבית הספר למשפטים של אוניברסיטת טמפל (Temple U), הישג נדיר לאשה, ובת של מהגרים. הדורות הבאים היו כמעט כולם בעלי תארים אקדמיים, ועסקו במקצועות רבים. בעוד שחלק מהם, וביניהם משפחה אחת המתגוררת בירושלים, מעורבים בענייני החינוך היהודי, מתארת את עצמה המשפחה אחרת כ"חיים כנוצרים בארץ המופלאה, הרי ה-Blue Ridge שבאירג'יניה". כל צאצאי דוידוב רשומים בטבלה נוחה לעיון, ומלבד זאת ניתנים דו"חות קצרים עליהם. הישג אחר של המחברים הוא הכינוס השנתי של משפחת דוידוב מאז 1958.

עורך, מעצב ספרים וצלמים מקצועיים. התוצאה היא ספר המהווה אות הוקרה אמיתי להארי ולאיזבת דוידוב, שעזבו את אליזבתגראד והתיישבו בפילדלפיה ב-1906.
* הספר נמצא בספרייה.

הספר משופה בצילומים של אנשים ושל מסמכים, כולם מזוהים בבירור. נוסף על כך יש הערות מפורטות על הדרכים לגלות מקורות מועילים. לבסוף, מציינים המחברים שרק תוך עבודה משותפת של שני בני-הדוד יכלו להגיע למטרתם. בין בני-דוד אחרים שעזרו יש

ספרים חדשים

מחקר של גניאלוגיה יהודית, ומציין גם תחומים שבהם אפשר להמשיך ולהתקדם במחקר. הספר יכול להועיל גם לחוקרים באמצע הדרך, בכך שהם יוכלו לוודא בעזרתו שכל המקורות הבסיסיים של גניאלוגיה יהודית נלקחו בחשבון.
מידע נוסף, כולל "תוכן העניינים", ניתן למצוא באתר www.avotaynu.com/gettingstartedbook.htm

**"Our Only Refuge, Open the Gates!"
Clandestine Immigratoin to Palestine
1938-1948, by Paul H. Silverstone.**

זהו ספר חדש על עלייה ב', ובו מידע מפורט על למעלה מ-200 ספינות שהביאו לארץ יותר מ-125,000 פליטים בשנים 1938-1948. הספר, בן 38 עמודים, יכול להיות לעזר רב לחוקרים המנסים לעקוב אחר בני משפחה שעלו בדרך זו.

מידע נוספים ניתן למצוא בכתובת:
paulh@aya.yale.edu

* הספר נמצא בספרייה

הספרייה רכשה מספר מפות מהמאה ה-18 וה-19. ראה דיווח על כך בחלק האנגלי של הגיליון.

**The Jewish Victorian: Genealogical
Information from the Jewish Newspapers
1871-80** Transcribed and edited by Doreen
Berger. ISBN 1 899536 38 8 London. Robert
Boyd Publications. 1999. 600pp.

הספר מכיל יותר מ-20,000 ערכים, הכוללים כתבי ייחוס, לידות, פטירות, נישואין ומודעות אבל של נכבדי הקהילה. יש בו גם תיאורים על אירועי העשור, דו"חות על הישגים אקדמיים, על כיבודים בקהילה, על הרבנים, על מריבות וויכוחים בבתי-הכנסת, על פעילותן של המשפחות המובילות וגם על קשרים עם המושבות הבריטיות.

דורין ברגר היא מן המייסדים של החברה הגניאלוגית של בריטניה הגדולה. היא כותבת באופן קבוע מאמרים על סיפורים מתוך העיתונות היהודית בעבר, ומשתתפת בהכנת המילון *New Dictionary of National Biography*, העומד לצאת לאור בהוצ' אוניברסיטת אוקספורד.

פרטים נוספים, דפי-דוגמה וטופס הזמנה ניתן לקבל באתר של החג"י של בריטניה www.ort.org/jgsgb.

Getting Started in Jewish Genealogy by
Gary Mokotoff and Warren Blatt. New York.
Avotanyu. 1999. 74pp.

הספר חושף את הקורא לטכניקות עבודה ולמקורות

JRI Poland

פולין היום ובעבר.
"ישר כוח" מכל הלב מ-JRI Poland למנהלי הפרוייקט בעיירות השונות: בארי מגדל (חרוביישוב), ג'ודי אוסטרוף-גולדשטיין (קראקא) וז'ן-פייר סטרוויס (סטאסוב), שהוכיחו מנהיגות ומסירות, ובעבודתם

פרוייקט הכנת המפתחות של הרישומים היהודיים בפולין מודיע על התקדמות הפרוייקט:
ב-5 בדצמבר 1999 נוספו 7000 מפתחות חדשים מרישומי חרוביישוב, סטאסוב וקראקא, ובסיס הנתונים של הפרוייקט כולל היום 600,773 רישומים משטחי

Belchatow, Brzeziny, חדשים לעיירות, Chorzele, Czyzewo, Krasniczyn, Lowicz, Nowy Dwor Mazowiecka, Plock, Skulsk, Tarnow, Tomaszow Mazowiecka, Warka, Wilczyn, Zdunska Wola.

באתר נמצא גם מידע בדבר המסביר איך אפשר להצטרף לפרוייקט ולהוסיף מפתחות של עיירות נוספות. נקודת היעד הבא שלנו היא 700,000... אך נקודת המיליון כבר אינה רחוקה כל כך.

הקשה עזרו לנו להגיע לנקודה זו. בזאת אנו אומרים תודה גם לכל האחרים שעזרו לצמיחתו המהירה של הפרוייקט בשנים האחרונות - מנהיגי הפרוייקטים המקומיים, המתאמים עם הארכיונים, המתנדבים שהקלידו את הנתונים ואלה שצילמו את המסמכים, והתורמים שאיפשרו לקנות את דפי המפתחות. פרטים על המפתחות ניתן לראות באתר www.jewishgen.org/jri-pl. לחץ על "contents" of the database. מאז 1 בנובמבר 1999 נוספו

אילן היוחסין של העם היהודי

סוזן קינג

היוחסין של משפחות יהודיות, ובית התפוצות - הסכימו לאחד את מאגרי המידע שלהם של עצי משפחה. הסכם זה יאפשר גישה למקור חשוב זה בבית התפוצות, באינטרנט, וב-CD-ROM.

לפני שנחתם הסכם זה, כל מי שרצה להבטיח שקרובי משפחה וחוקרים יוכלו למצוא אותו, חייב היה להגיש את עץ המשפחה שלו לכל שלושת הארגונים. עתה, אדם מאוסטרליה הסוקר את בסיס הנתונים באינטרנט יכול לגלות בן-דוד בשיקאגו שרשם את עץ המשפחה שלו ב-JewishGen או ב-IAJGS, או בן-דוד העוסק בגניאלוגיה בישראל שתרום את עץ המשפחה שלו לבית-התפוצות.

קרובי משפחה אבודים יוכלו להתאחד וללמוד הרבה על ההיסטוריה המשותפת שלהם.

הרווי קרוגר (Harvey Krueger), סגן יו"ר של "האחים להמן", חוקר גניאלוגיה נלהב ופילנתרופ, חזה את ההסכם הזה כדי לעזור לעם היהודי להרכיב ביחד ענפי משפחה, שנקרעו בשואה ושנפרדו בגלל ההגירה, והיה הקטליזטור להשלמתו. הצירוף של שלושת בסיסי הנתונים ייצור עץ משפחה של העם היהודי בן 2 מיליון שמות, עץ שיוכל רק לגדול ולפרוח, כשהסכם זה מטפח אותו.

כדי ללמוד יותר על החיפוש בבסיס הנתונים, שיהיה מבצעי כבר בסוף ינואר 2000, ועל הגשת עצי-משפחה לארגונים המשתתפים (ארגונים ללא כוונת רווח), אפשר לפנות לאתרים:

Jewishgen: <http://www.jewishgen.org>

IAJGS: <http://www.jewishgen.org/ajgs>

Beth Hatefutsoth: <http://www.bh.org.il>

בשם JewishGen, Inc. היתה לי הזכות הגדולה לחתום על הסכם משולש, שלפיו נצטרף לאיחוד הבינלאומי של החברות הגניאלוגיות היהודיות (International Association of Jewish Genealogical Societies) ולבית תפוצות, ונאחד את עצי-המשפחה שבבסיסי הנתונים של כל צד מחותמי ההסכם. זהו דבר שרבים מאיתנו עובדים עליו כשנה וחצי, ורבים רבים מביניכם ציפו לו בכליון עיניים. את ההסכם חתמנו בניו-יורק, בארוחת ערב חגיגית לכבוד הרווי קרוגר (Harvey Krueger), סגן יושב ראש "האחים להמן", פילנתרופ, גניאלוג חובב והקטליזטור של ההסכם בין שלושת האירגונים. חתמו הווארד מרגול בשם IAJGS, דוד אלכסנדר בשם בית התפוצות ואני בשם JewishGen. אני שמחה וגאה להיות חלק מכל זאת, ולהניע סוף סוף את המאמץ המשותף ליצירת אילן יוחסין של העם היהודי.

להלן ההודעה הרשמית לעיתונות:

בסיסי הנתונים של הגניאלוגיה היהודית מתאחדים

כדי ליצור אילן יוחסין של העם היהודי

בני אדם ברחבי העולם המעוניינים לעקוב אחרי שורשיהם היהודיים ולמצוא קרובי משפחה יוכלו עתה ליהנות מגישה נוחה לבסיס נתונים משופר ביותר, של יותר משני מיליון שמות, בפורמט של עץ משפחה, הודות להסכם שנחתם לאחר ציפייה ארוכה ביום א' 24 באוקטובר 1999. שלושת הארגונים הגניאלוגיים היהודיים הגדולים - איחוד החברות הגניאלוגיות היהודיות (IAJGS - 75 חברות גניאלוגיות ברחבי העולם), JewishGen (אתר האינטרנט לחקר שושלות

הסמינר הלאומי ה-20 בגניאלוגיה יהודית

בזמנים אחרים. אל תאמרו "לשם מה לבוא לסלט לייק סיטי כאשר יכולים לשבת בבית ולבקר בספריית המורמונית המקומית". בארבעה ימים במקום תוכלו להשיג יותר מאשר בארבע שנים בכל סניף מקומי. הכול נמצא בהישג יד. נוסף לכך, תוכלו לגשת לרישומים שלא נמצאים בספריות המקומיות. דבר זה נכון במיוחד לגבי אירופה וארצות אחרות.

למידע נוסף על הכנס, בקרו באתר שלנו <http://iajgs.org/slcy2k>. בקרו לעתים קרובות, כי האתר מעודכן כל שבוע.

הרולד מרגול, נשיא IAJGS - Harold Margol, President, IAJGS

לידיעת הקוראים: התקבלו שאלוני הרשמה וכן אינפורמציה מפורטת על הסמינר. המעוניינים בחומר יפנו נא אל מזכירות הסניפים (ירושלים, תל-אביב, באר-שבע).

האיחוד הבינלאומי של החברות הגניאלוגיות היהודיות (IAJGS) מארגן את הסמינר ה-20 בגניאלוגיה יהודית בסלט לייק סיטי, יוטה (Salt Lake City, Utah) בתאריכים 9-14 ביולי 2000. אנא סמנו את התאריך ביומניכם.

בסלט לייק סיטי נמצאת הספרייה המפורסמת של הכנסייה המורמונית, "ספריית תולדות המשפחה" (Family History Library). מרכזי הכנס, גארי מוקוטוף וסאליאן זאק, כבר עובדים קשה בהכנת התוכנית לכנס, שמקווים שיהיה יוצא מן הכלל. אם עדיין לא עסקתם במחקר באחת מהספריות האלה, מצפה לכם הפתעה נעימה. בספרייה קיימים יותר מיקרופילמים של רישומים יהודיים מאשר בכל מקום אחר בעולם. אם כבר עבדתם בעבר במחקר בסלט לייק סיטי, תרצו להמשיך ולעבוד שם. נעשים סידורים מיוחדים כדי להבטיח לנו גישה טובה ביותר לרישומים היהודיים.

בזמן הסמינר יינתנו אפשרויות למחקר, שאינן קיימות

Revue du Cercle de Généalogie Juive, no.59, tome 15, Automne 1999

מטילדה טג'ר

התקיים ביולי 1999 בעיירה שבחבל אלזאס. לאחר 300 שנה של פיזור בכל חלקי העולם התכנסו בני אותה המשפחה.

פרוייקט רישום בתי הקברות היהודיים בצרפת.
המנהל ע"י החברה הגניאלוגית היהודית של צרפת
מובא דיווח מקיף על עריכת רישום מלא של מצבות בבתי הקברות היהודיים או חלקות יהודיות בבתי הקברות הכלליים. רישום זה נעשה ע"י מתנדבי החברה. כל הנתונים האלה נמצאים באתר הגניאלוגי היהודי של החברה ברשת התקשורת הענפה של ה-Minitel.

על אבותי ממשפחות Weyl ו-Netter מחבל

אלזאס, מאת Jean-Pierre Netter

בעזרת ספרים אשר נכתבו בשנים האחרונות, המנתחים נתונים ארכיוניים על שני כפרים בחבל אלזאס, המחבר בוחן את הקשר שבין שתי משפחות אבותיו, מאז סוף המאה ה-17 ותחילת המאה ה-18. שני הכפרים הנידונים הם: Woerth או Werde ו-Westhouse המכונה Westhausen בגרמנית. מצורפת ביבליוגרפיה מעניינת מאוד על תולדות האיזור.

כנס צאצאיו של רבי Aron Hemmendinger

ורעייתו אלה גוגנהיים ב-Scherwiller, מאת

Rosanne Leeson

זהו דיווח מרגש ומלא הומור על כנס משפחתי אשר

מחקר גניאלוגי ספרדי באמסטרדם, מאת Vibeke Sealtiel Olsen:

ועד הקהילה הספרדית באמסטרדם מסרה את 1200 ספרי הרישומים שלה לארכיון Gemeentearchief. התיקים אלה, המעניינים ביותר, הם המפתחות של שמות המשפחה של אלה שנולדו בין השנים 1736 ו-1937. במפתחות אלה מופיעים גם שמות האמהות והסבים. קיימים גם ספרי רישום קבורות בבית הקברות הספרדי שב-Ouderkerk a/d Amstel עד לשנת 1937. ישנה גם רשימה אלפביתית של כל חברי הקהילה הספרדית מ-1663 עד 1857 עם תאריכי הלידה שלהם.

קיימים מספר אתרי אינטרנט המקלים על החיפוש.

ספרדים ברומניה, מאת Michael Halevy:

מובאת כאן ביבליוגרפיה על נושא שאינו כל כך מוכר. הביבליוגרפיה מתייחסת לעבודות בסיסיות בלבד.

מידע גניאלוגי ספרדי מתוך תולדות הדואר העות'מני, הבלקני והמזרח תיכוני, מאת David Sheby:

האוספים הפילטלסיטים (בולאיים) המתייחסים לאימפריה העות'מנית והסביבה מהווים במובנים אחדים מקור מידע ייחודי לגניאלוגיה היהודית הספרדית. מינהלת הדואר של האימפריה החלה לפעול ב-1840 והחלה להנפיק בולים בשנת 1863. במקור היו המעטפות והגלויות כתובות אך ורק בכתב העות'מני-ערבי, והפרטים על הנמענים יכלו להיכתב ביוונית, בבולגרית או בלאדינו.

המידע הגניאלוגי המבוסס על תולדות הדואר הוא:

1. מקום חתימת הדואר של השולח וכן התאריך המדויק על היותם של השולח ושל המקבל בחיים.
2. אם השולח הוא בעל עסק, המעטפה כוללת מידע על העסק.
3. מידע משפחתי הכלול במכתב/גלויה.

המאמר כולל צילומי מעטפות רבות המוכיחים את דברי המחבר. זהו מאמר מיוחד במינו בגישתו המקורית.

מכתבים למערכת

עיתוננו, שקיבל מהחברה הגניאלוגית היהודית העולמית את פרס כתב העת הטוב ביותר, מצוטט לעתים קרובות בעיתונים אחרים. אין לנו, אם-כן, מה להתבייש בו, או במאמרים המתפרסמים בו. אלה מתברינו המתכוונים לפרסם מאמר, טוב יעשו אם יציעו את מאמרם קודם ל"שרשרת הדורות", בודעם כי דבר זה יועיל הן למחבר והן לחברתנו. אם המחבר מעוניין באופן מיוחד לפרסם בכתב-עת אחר, לא יהיה לו קשה להציע את מאמרו קודם לעיתוננו וגירסה שנייה, אולי מלאה יותר ובכותרת אחרת, במקום אחר.

בכבוד רב,

הרולד לואין

שלום רב,

איש לא יוכל לכפור במוניטין של "אבותינו" ככתב-העת הבינלאומי הראשון במעלה בנושא הגניאלוגיה היהודית. קבלת מאמר לפרסום ב"אבותינו" היא ראייה לבקיאיות המחבר או המחברת בנושא ולכישורו או כשרונו להסבירו לאחרים. אני בטוח כי חברי החברה הגניאלוגית הישראלית גאים באלה שמאמריהם מתפרסמים ב"אבותינו" ובכתבי עת גניאלוגיים יוקרתיים אחרים. לא פחות משלושה מאמרים מאת חברי חג"י מתפרסמים בגיליון האחרון של "אבותינו", וכולם מאמרים מצוינים.

במחזה של שריון בית-ספר לשערוריות לועגים לאחת הדמויות בגלל האמונה ש'רחמנות מתחילה בבית'. אני מאמין שאפשר ליישם הרגשה זו ב"שרשרת הדורות".